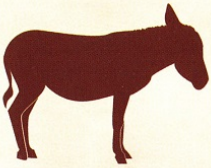
César Aira

SEYYAH RESSAMIN YAŞAMINDAN BİR KESİT

Çeviri: EMRAH İMRE

can
roman

CÉSAR AIRA

SEYYAH RESSAMIN YAŞAMINDAN BİR KESİT

Un episodio en la vida del pintor viajero, César Aira
© 2000, César Aira
© 2014, Can Sanat Yayınları Ltd. Şti.
Bu eserin Türkçe yayın hakları Literarische Agentur Michael Gaeb ve Anatolialit Telif ve Tercümanlık Hizmetleri Ltd. Şti. aracılığıyla alınmıştır. Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: Şubat 2014, İstanbul
Bu kitabın 1. baskısı 2000 adet yapılmıştır.

Yayına hazırlayan: Ekrem Cantürk

Kapak tasarımı: Utku Lomlu / Lom Tasarım (www.lom.com.tr)

Kapak baskı: Azra Matbaası
Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi D Blok 3. Kat No: 3-2
Topkapı-Zeytinburnu, İstanbul
Sertifika No: 27857

İç baskı ve cilt: Türkmenler Matbaası
Merkez Efendi Mahallesi Gümüşsuyu Cad. No: 18, Topkapı, İstanbul
Sertifika No: 12584

ISBN 978-975-07-1947-9

CAN SANAT YAYINLARI
YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.
Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul
Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33
www.canyayinlari.com
yayinevi@canyayinlari.com
Sertifika No: 10758

CÉSAR AIRA

SEYYAH RESSAMIN YAŞAMINDAN BİR KESİT

ROMAN

İspanyolca aslından çeviren

Emrah İmre

can

César Aira'nın Can Yayınları'ndaki diğer kitabı:

Flores Geceleri, 2013

CÉSAR AIRA, 1949'da Arjantin'de doğdu. 1967'de Buenos Aires'in, halen yaşadığı ve kimi eserlerine mekân seçtiği Flores semtine taşındı. Denemeler, makaleler ve tiyatro oyunları kaleme aldı. Franz Kafka, Jane Austen, William Shakespeare, Jan Potocki ve Antoine de Saint-Exupéry'den eserler çevirdi. 1996'da Guggenheim Bursu kazandı. Buenos Aires ve Rosario üniversitelerinde Rimbaud, Copi, Pizarnik, Mallarmé ve yapımcılık konulu dersler verdi. 1990'lardan beri onlarca kısa romana imza attı ve eserleri birçok dile çevrildi.

EMRAH İMRE, 1980'de İstanbul'da doğdu. Auckland Üniversitesi'nde Dilbilim ve Karşılaştırmalı Edebiyat öğrenimi gördü. İngilizce, Portekizce, İspanyolca ve Fransızcadan çeviriler yaptı. José Saramago, Gabriel García Márquez, Gilbert Adair, Amit Chaudhuri, Nicholas Christopher ve Luisa Valenzuela gibi yazarların eserlerini Türkçeye çevirdi. Emrah İmre, İsviçre ve Yeni Zelanda'dan sonra yaşamını Brezilya'da sürdürmektedir.

Batı'da yetişen gerçek anlamda iyi addedilebilecek seyyah ressamların sayısı pek azdır. Hakkında bilgiye ve bolca belgeye sahip olduklarımız arasında en iyisi Arjantin'i iki kez ziyaret eden ünlü Rugendas'tır. Bu seyahatlerin 1847'de gerçekleştirilen ikincisi ressama hem Río de la Plata'nın peyzajlarını ve insanlarını kayda geçirme fırsatı vermiş –bu kayıt öyle kabarıktır ki dünyanın bu köşesindeki koleksiyoncuların elinde iki yüzü aşkın tablosunun bulunduğu söylenir– hem de dostu ve hayranı Humboldt'un teorisini çürütmesine, daha doğrusu ressamın yeteneğini Yeni Dünya'nın zengin bitki örtüsü ve dağlarının özgün uç hatlarıyla kısıtlamaya yeltenen Humboldt'un teorisini havada bırakan, oldukça sade bir yorum getirmesine olanak sağlamıştır. Aslında bu karşı-yorum on sene önce, ressamın kısa ve hayli dramatik geçen ilk seyahatinde kendini belli etmiş ancak yaşamında telafi edilemez bir iz bırakan tuhaf bir olay dolayısıyla yarım kalmıştır.

Johann Moritz Rugendas 29 Mart 1802'de imparatorluk şehri Augsburg'da dünyaya geldi; babası, dedesi ve büyük dedesi saygın janr ressamlarıydı; dedelerinden Georg Philipp Rugendas savaş sahnelerini resmettiği tablolarıyla ünlenmişti. Rugendas'lar 1608'de Katalon-

ya'dan ayrılarak (ki aile aslında Flaman kökenlidir) Protestan inançlarını daha rahatça yaşayabilecekleri bir çevre bulmak umuduyla Augsburg'a yerleşmişlerdi. Rugendas ailesinin Almanya'da doğan ilk üyesi saat ustası, sonrakilerin hepsi ressamdı. Johann Moritz gelecekte neyle uğraşacağının emarelerini henüz dört yaşındayken göstermeye başlamıştı. Yetenekli çizer önce Albrecht Adam'ın atölyesinde, ardındansa Münih Sanat Akademisi'nde dikkatleri üzerine çekmişti. On dokuz yaşındayken Baron Langsdorff'un liderlik ettiği, masrafları Rus çarı tarafından karşılanan Amerika seferine katılma fırsatı bulmuştu. Görevi, kendisinden yüz yıl sonra ortaya çıkacak fotoğrafçılarınkiyle aynıydı; yapacakları keşifleri ve dahil oldukları manzaraları ayrıntılı biçimde kayda geçirmek.

Genç sanatçının üstlendiği işi daha iyi anlayabilmek için bu noktada biraz daha gerilere dönmek gerek. Evvelki paragrafa aldanıp Rugendas ailesinin geçmişinin fazla eskilere dayandığı zannedilmesin. Ressamlar silsilesi büyük dede Georg Philipp Rugendas'la (1666–1742) başlamıştı. Ressamlığa başlamasına gençliğinde sağ elini kaybetmesi vesile olmuştu; aile geleneği olan ve çocukluğundan beri hazırlandığı saatçilik mesleğini tek elle sürdürmesi mümkün değildi. Mecburen sol elini kullanmayı öğrenmiş, kalemi ve fırçayı sol eliyle tutabilmek için kendi kendini eğitmişti. Savaş resimlerinde ustalaşmış, çizimlerindeki detaylara olağanüstü özen göstermesi sayesinde büyük şöhret kazanmıştı; bunu hem saatçilik eğitimine hem de sol elini kullanmasına borçluydu, zira doğal elini kullanamayışı onu kullanabildiği eli üzerinde daha da fazla hakimiyet kurmaya mecbur bırakmıştı. Biçimde dondurduğu detaycılığıyla, temanın zorlu ve sert iniş çıkışlarının oluşturduğu zarif tezat onu eşsiz kılmıştı. Başlıca müşterisi ve koruyucusu, savaşçı kral diye de bilinen İsveç Kralı XII. Karl'ın savaşlarını resmetmiş, or-

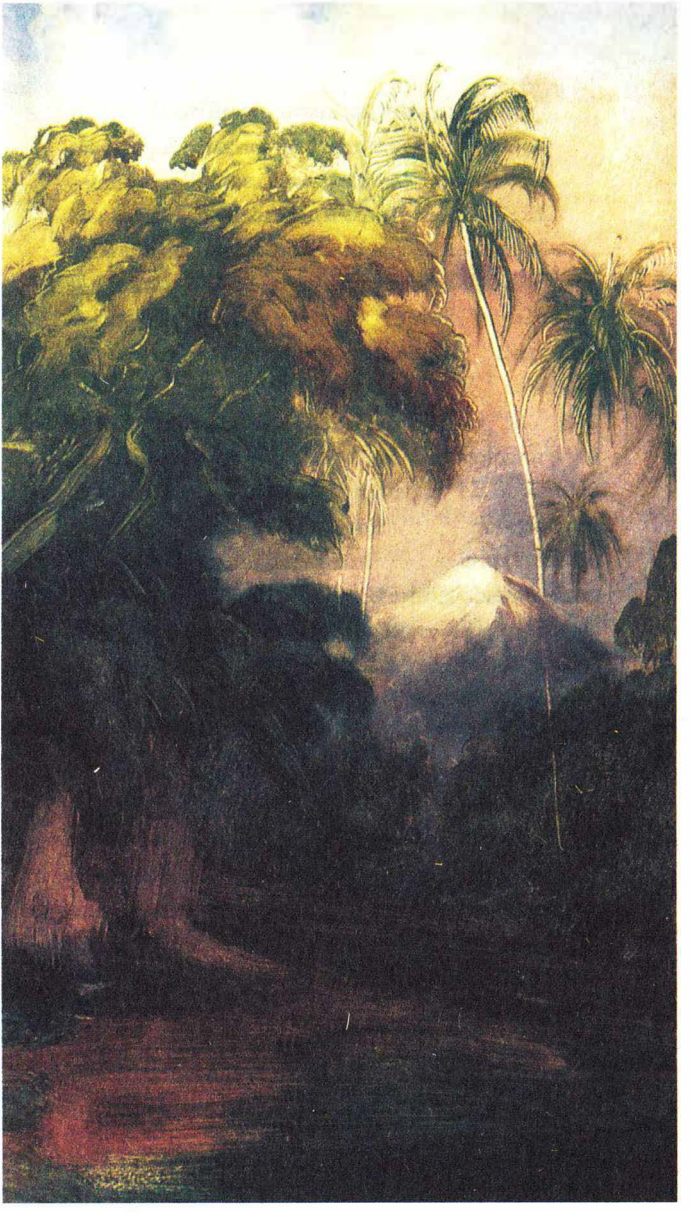
dusunun peşine takılıp kutup karlarından Türkiye'nin kavurucu sıcaklarına kadar her şeyi çizgilere dökmüştü. Yaşlılığındaysa savaşları resmederek edindiği birikimin doğal sonucu olarak gravürcülük ve matbaacılıkla uğraşmış, başarılı da olmuştu. Kurduğu işi ve tekniğini oğulları Georg Philipp, Johann ve Jeremy'ye miras bırakmıştı. Bunlardan ilkinin oğlu Johann Christian (1775–1826), yani bizim Rugendas'ın babası, bir diğer savaşçı Kral Napoléon'un savaşlarını resmederek dönemini kapatmıştı.

Napoléon'un ardından Avrupa'da yaşanan "barış dönemi" ressamlık mesleğinin Rugendas ailesinin ustalaştığı dalını da ister istemez köreltmişti. Waterloo Savaşı sırasında henüz ergenliğini tamamlamamış olan genç Johann Moritz'in aile mirası uzmanlık alanını değiştirmekten başka çaresi kalmamıştı. Savaş resmi ustası Adam'ın atölyesinde geçirdiği çıraklık döneminin ardından Münih Sanat Akademisi'nde, Doğa resmi dersleri aldı. Tablo ve gravür piyasasında talep gören bu "Doğa" egzotik ve uzak diyarlara ait olduğundan Rugendas, sanatıyla seyyahlığı bir arada yaşayabilecekti; ayrıca seyahate düşkünlüğü sayesinde çok geçmeden yukarıda bahsettiğimiz sefere katılacaktı. Yirmili yaşların eşiğinde, tıpkı genç Darwin gibi, hem halihazırda yapılı hem de yapılmayı bekleyen şeylerle dolu bir dünyaya açılmıştı. Rugendas'ın Fitzroy'u, Baron Georg Heinrich von Langsdorff olmuştu. Baronun "onulmaz bir deli" olduğu henüz Atlantik'i geçerken anlaşılınca ressamımız Brezilya'ya ayak basar basmaz kafileden ayrılmış, yerine başka bir yetenekli belgeci ressam Taunay alınmıştı. Ayrılma kararı Rugendas'ı büyük dertlerden kurtarmıştı; zira kafilenin bahtı iyi olmamıştı: Taunay Guaporé Nehri'nde boğularak ölmüş, Langsdorff zaten kıt olan aklını ormanın ortasında hepten kaybetmişti. Rugendas ise dört sene

boyunca Rio de Janeiro, Minas Gerais, Mato Grosso, Espírito Santo ve Bahia eyaletlerini gezerek yaptığı çalışmaların ardından Avrupa'ya dönmüş ve yayınladığı *Resimlerle Brezilya Seyahati* adlı güzelim kitapçık (kitaptaki metinler, ressamın notlarından yola çıkarak Victor Aimé Huber tarafından kaleme alınmıştı) sayesinde ismini duyurarak ünlü doğabilimci Alexander von Humboldt'un kendisiyle irtibata geçmesini sağlamış, sonradan kimi yayınlarda onunla birlikte çalışmıştı.

Amerika'ya yaptığı ikinci ve son seyahati 1831'den 1847'ye kadar, yani on altı yıl sürmüştü. Binbir zorluğa göğüs gererek gerçekleştirdiği bu seyahatin sahnesi Meksika, Şili, Peru, tekrar Brezilya, Arjantin, sonucuysa yüzlerce, hatta binlerce tablo olmuştu. (Bütün eserlerini kapsamayan katalogunda yağlıboya, suluboya ve çizimlerden oluşan 3353 eser bulunmaktadır.) En verimli dönemi Meksika'ya denk gelse ve en özgün konuları tropikal ormanlarla dağlar olsa da, gençliğinin tamamını içine alan uzun seyahatinin gizli gayesi, uçsuz bucaksız düzlüklerin üzerinden her yere eşit uzaklıktaki ufuk çizgisine uzanan gizemli boşluk; Arjantin olmuştu. Sanatın eşiğini ancak orada aşabileceğini, sanatının öteki yüzünü sadece orada bulabileceğini hayal ediyordu... Bu tehlikeli hayal yaşamı boyunca peşini bırakmamıştı. Sanat eşiğini iki kez aşmıştı; ilki 1837'de, batıda, Şili yolunda sıradağları geçerken; ikincisi 1847'de, Río de la Plata'da; bunlardan ikincisi daha üretken geçmişti ama Buenos Aires civarlarından ayrılmamıştı; ilkindeyse hayalini kurduğu noktaya kadar gitmiş, hatta orada, bir süreliğine kalabilmişti bile, ancak birazdan görüleceği üzere bunun için müthiş bir bedel ödemesi gerekmişti.

Rugendas bir janr ressamıydı. Resimlemeyi seçtiği janr, yani tür, Doğa'nın fizyonomisi olmuştu, bu yöntem Humboldt tarafından icat edilmişti. Ünlü doğabilimci-

nin önderlik ettiği disiplin, büyük ölçüde kendisiyle birlikte toprağı boylamıştı: *Erdtheorie* ya da *Physique du monde* bir tür sanatsal coğrafya anlayışıydı, dünyayı estetik açıdan kavramayı, peyzajları bilimsel açıdan açıklamayı amaçlıyordu. Alexander von Humboldt (1796–1859) çok yönlü alimlerin belki de sonuncusuydu; emeli dünyayı her yönüyle kavrayabilmekti; bunu başarabilmek için kendine görselliği uygun görerek eski bir geleneğin parçası olmuştu. Ama bir açıdan da bu gelenekten ayrılıyordu; asıl ilgisini çeken etrafından kopuk, tecrübenin "sembol"ü imgeler değil, "peyzaj"ın modellik ettiği kapsamlı bir tabloda eşgüdümlü halde bir araya getirilmiş imgelerdi. Coğrafyacı ressam, peyzajın "fizyonomisi"ni (bu fikri Lavater'den almıştı) geniş bir doğabilim eğitimi sonucunda ayırt etmeyi öğrendiği peyzajın tipik, "fizyonomik" nitelikleri vasıtasıyla kavramaya mecburdu. Tablodaki titizlikle hesaplanmış fizyonomik unsurların varlığı izleyicinin zihnine, sezgisel olarak kavranabilmesi için birbirinden ayrık özelliklerden ziyade sistemleştirilmiş bir bilgi birikimi aktarırdı: iklim, tarih, âdetler, ekonomi, ırk, hayvanlar ve bitki örtüsü, yağmur ve rüzgâr döngüleri... Burada anahtar mesele "doğal gelişim"di; dolayısıyla bitki unsuru en ön planda bulunuyordu. Humboldt'un fizyonomik peyzajları tropikal kuşakta araması da buraların bitkisel zenginliğinin ve büyüme hızının Avrupa'nınkilerden karşılaştırılamayacak kadar üstün olmasından ileri geliyordu. Humboldt, Asya ve Amerika'nın tropikal bölgelerinde uzun yıllar geçirmiş, kendi yöntemiyle yetişen ressamları da aynısını yapmaları için yüreklendirmişti. Böylece hem Avrupa'da halkın henüz pek tanınmayan bu bölgelere ilgi göstermesini sağlamış hem de seyyah ressamların ürettikleri eserler için piyasa yaratarak döngüyü tamamlamış oluyordu.

Humboldt genç Rugendas'ın en büyük hayranların-

dandı ve onu "doğanın fizyonomisinin resmedilmesi sanatının yaratıcısı ve babası" addetmişti, ki bu tanımın Humboldt'un kendisi için de geçerli olduğu söylenebilirdi. Rugendas'a uzun mu uzun ikinci seyahatinin hazırlıkları esnasında tavsiyelerde bulunmuştu; anlaşmazlık yaşadıkları tek konuysa Arjantin'in güzergâha dahil edilmesiydi. Öğrencisinin tropikal kuşağın dışında vakit harcamasını istemediğinden mektupları da bu doğrultuda öğütlerle dolup taşıyordu: "Yeteneğinizi boşuna harcamayın, en üstün olduğunuz konu peyzajların en müthiş kısımlarını, örneğin dağların karla kaplı tepelerini, ormanların tropikal bitki örtüsünü, aynı tür bitkilerin farklı yaşlardaki gruplarını resmetmek; felisyalar, latanyalar, tüylü yapraklı palmiyeler, bambular, silindir biçimli kaktüsler, kırmızı çiçekli mimozalar, (kalın dallı ve koca yapraklı) inga ağaçları, çalı boyunda parmaksı yapraklı ebegümecigiller, bilhassa da Toluca'daki elcik ağacı (*Chirantho*dendron); Meksika topraklarındaki Atlisco'nun meşhur ahuehuete ağacı (bin yıllık *Cypressus disticha*); yosun kaplı yuvarlak boğumları *dendrobium* soğanlarıyla dolup taşan ağaçların gövdesinde biten güzelim çiçekli orkide türleri; orkideler, banisterya ve başka sarmaşıklarla kaplanmış devrik maun ağaçları; bambu familyasından sekiz-on metre boyunda buğdaygiller ve *Foliis distichis* çeşitleri; *pothos* ve *Dracontium* çizimleri; neredeyse gövdesinden dahi meyve fışkıran bir *Crescentia cujete*; köklerinden çiçek açan bir kakao ağacı; *Cypressus disticha*'ların toprağın dışındaki, bir metreyi aşan yükseklikleriyle isteka veya sırıkları andıran kökleri; esmer deniz algıyla kaplı bir kayanın çizimleri; suyun üstünde süzülen mavi nilüferler, çiçek açan guastavyalar (pirigaralar) ve *lecythisler*; bir dağın tepesinden görülen tropikal bir ormandaki çiçek açan ağaçların tepelerinin arasında çıplak gövdeleri sütunlu bir koridor gibi yükselen, sanki orman içinde

başka bir orman oluşturan palmiyeler; pisang ve helikonyaların birbirinden farklı fizyonomileri..."

Peyzaja modellik edebilecek bolluğa sahip başlıca biçimler ancak tropikal bölgelerde bulunuyordu. Bitkiler için Humboldt, bu başlıca biçimleri on dokuza ayırmıştı; on dokuz çeşit fizyonomi mevcuttu, bu çeşitlerin küçük farklılıkları soyutlamaya ve dışlamaya dayanan Linnaeus sınıflandırmasıyla hiçbir alakası yoktu; Humboldt'un takipçisi doğabilimciler botanikçiden ziyade yaşamdaki genel büyüme süreçlerini resmeden peyzaj ressamları olmak durumundaydı. Bu sistemin, bir anlamda, Rugendas'ın icra ettiği resim "janr"ını; yani türünü oluşturduğu söylenebilirdi.

Rugendas, kısa bir süre Haiti'de kaldıktan sonra 1831 ile 1834 arasında Meksika'da üç yıl geçirdi. 1834'te Şili'ye geçip orada da sekiz yıl yaşadı, yarıda kesilen ve yaklaşık beş ay süren Arjantin seyahatini de bu esnada gerçekleştirdi; asıl planı ülkeyi boydan boya geçerek Buenos Aires'e varıp oradan da Tucumán'a ile Bolivya ve ötesine kadar yukarı çıkmaktı. Ancak bu mümkün olmadı.

1837'nin aralık ayının sonunda (Şili'deki) San Felipe de Aconcagua'dan yola çıktı, kendisine Alman ressam Robert Krause eşlik etmekteydi ve kafilelerini küçük tutarak birkaç at, katır ve Şilili iki rehberle yetinmişlerdi. Yazın havanın iyi olmasından faydalanıp dağlardaki geçitlerden acele etmeden geçmeyi ve notlar alarak gördükleri dikkate ve zahmete değer her şeyi resmetmeyi amaçlıyorlardı, ki bu amaçlarını gerçekleştireceklerdi de.

Birkaç gün içinde dağların ortasına varmışlardı ama durup resmini yapacakları konuların birçoğunu atlamış olmalarına rağmen kısa bir süre sayılırdı bu. Yağmur yağdıkça kâğıtlarını muşambaların içine güzelce rulo yapıp ilerlemeye devam ediyorlardı; gerçi akşamları etrafı puslu nem bulutlarıyla kaplayan bu tatlı çiselemelere yağ-

mur demek zordu. Bazen yere dokunacak kadar alçalan bulutlar en ufak esintide dağılıveriyordu... derken aynı esintiler gökyüzüyle Yeryüzü'nün merkezi arasında bağlantı kuran gizemli koridorlardan başka bulutlar getiriyordu. Bu büyülü değişimler ressamlara her geçen gün biraz daha serpilen rüyalarını anımsatıyordu. Gündüz izledikleri yollar, harita üstünde zikzaklarla gösterilse de kendilerine adeta dümdüz geliyordu. Her gün bir öncekinden daha büyük, daha uzaktı. Zirvelere yaklaştıkça hava da şirretleşiyor, meteorlar daha sık görülüyor, üst üste binmiş yüksek ve alçak basınç yığınları düpedüz gözle görülür hale geliyordu.

Barometreyle ölçümler yapıyor, rüzgârın hızını silindir şeklinde bir kukuleta kullanarak hesaplıyor, sıvı grafitle dolu iki incecik cam boru sayesinde yüksekliği ölçüyorlardı. Çıngıraklı bir çubuğun tepesinde taşıdıkları, pembe boyalı cıvayla dolu termometreyi Diyojen'in feneri gibi önlerinde tutuyorlardı. Atların tekdüze adımlarının gürültüsü ta uzaklardan geliyormuş gibi duyuluyor, duyma eşiğini aşar aşmaz ortamdaki her ses gibi yankılanmaya başlıyordu.

Derken gece yarısı oldu, patırtılar, çatırtılar, fişek gürültüleri devasa kayalardan yankılandı, azametli tepeler yanardöner uçarı renklerle aydınlandı, gökte kehanet habercisi bir minyatür belirmişti adeta: 1839 yılına girmekteydiler ve Almanlar bunu kutlamak için yanlarında havai fişekler getirmişti. Bir şişe Fransız şarabı açıp rehberleriyle kadeh tokuşturdular. Sonra da uyumak için yıldızlarla kaplı gökyüzünün altında uzanıp Ay'ın çıkmasını beklediler; fosforluymuş gibi parıldayan bir zirvenin ardından çıkan Ay, uyuşukça sürdürdükleri gevezeliği noktalandırdı ve onları gerçek rüyalara daldırdı.

Rugendas ile Krause iyi anlaşıyorlardı, konuşacak konu bulmakta zorlanmıyorlardı ama ikisi de pek ko-

nuşkan sayılmazdı. Daha önceden de Şili'de birkaç kez beraber seyahat etmişler, hep iyi geçinmişlerdi. Rugendas'ın tek sıkıntısı, ki bunu gizli tutuyordu, Krause'nin vasat mı vasat bir ressam olmasıydı, bu yüzden genç adamın resimlerini samimiyetle övmeyi başaramıyordu. Janr resminin yetenek gerektirmediğini, zaten belli bir yöntemin izlendiğini düşünmeye çalıştı; ancak dostunun tablolarının beş para etmediği bir gerçekti. Buna karşın tekniğinin ve sağlam kişiliğinin hakkını vermek gerekirdi. Krause gencecikti ve başka şeylere yönelmek için vakti vardı; hem her şeye rağmen bu seyahatlerden bir şeyler kapabilirdi, kötü gelmeyeceği kesindi. Genç Krause ise Rugendas'a apaçık hayrandı ve bağlılığının ikisinin beraber seyahat etmekten aldıkları keyfi artırdığı belliydi. Yaşlarındaki ve yeteneklerindeki farklılık hemen belli olmuyordu; çünkü otuz beş yaşındaki Rugendas çekingen, yumuşak, ergenlik çağındakiler gibi sakar bir adamdı. Krause'nin soylulara mahsus özgüveni ve aşırı kibarlığı aralarındaki mesafeyi azaltıyordu.

On beşinci günde dağın öteki tarafından aşağı inmeye başladılar ve tempolarını artırdılar. Dağlarda gezindikçe insanda ortamı kanıksama tehlikesi baş gösteriyordu; gün başına ücret alan rehberlerinin iyice alıştıkları açıkça belliydi. Sanatla uğraşmak, ressamları bu tehlikeden koruyordu ama bu sadece uzun vadede geçerliydi; kısa vadede yani etraflarındakileri inceleyip onları resmederken ise tam tersi bir etki bırakıyordu. Tepelerin ya da ağır adımlarla ilerleyen atlarının üstündeyken yaptıkları sohbetler teknik konulardaydı. Gözleri yeni bir şey gördüğü anda dilleri bu farkındalığı sözcüklere dökmek için harekete geçiyordu. Buraya kadarki çalışmalarının büyük bölümünün hazırlık amaçlı eskiz, çizim ve notlardan oluştuğunu belirtmek gerek. Kâğıtlarında çizimler ve yazılar birbirine karışıyordu; deneyimlerin tablo ve

gravürlere aktarılmasıysa daha sonraya bırakılıyordu. Eserlerini yaymanın anahtarı gravürlerdeydi, bu yolla sonsuz kez çoğaltılabildikleri için onları yaratırken en ince ayrıntısına kadar düşünmeleri gerekiyordu. Bu gravürlerin metinlerle sarmalanarak kitaplara konmasıyla döngü tamamlanıyordu.

Rugendas'ın eserlerinin kalitesine hayran olan bir tek Krause değildi. İyi bir ressam olduğu, özellikle de ulaştığı sade tarzın etkisiyle ortadaydı. Sadelik bütün tablolarına siniyor, onları adeta sedefle sarmalıyor, bahar güneşi gibi ışıldamalarını sağlıyordu. Eserleri son derece anlaşılırdı, yani fizyonominin prensipleriyle uyumluydu. Bu kadar çoğaltılması da anlaşılır oluşundan ileri geliyordu; yayınlanan ilk kitabı Avrupa'nın dört bir yanındaki kitabevlerinde kapış kapış satılmakla kalmamış, *Resimlerle Brezilya Seyahati* adlı kitabını süsleyen gravürler duvar kâğıtlarına uyarlanmış, hatta Sèvres'deki porselen fabrikasının sofra takımlarında kullanılmıştı.

Krause sık sık, şakayla karışık, bu alışılmadık başarıya değinir, sevgili dostu da, dağların bahşettiği ıssızlığın ortasında, bu iltifata gülümseyerek karşılık verir, iltifattaki tatlı muzipliğe hiç aldırış etmezdi. Dostunun, yaptığı Aconcagua Dağı resmini bir kahve fincanını süslemek için kullanma önerisini de aynı aldırışsız tavırla dinliyordu: Etraftaki en büyüğünden en küçüğüne kadar her şey günbegün keyifle çizimler yapan kaleminin ucundan akıyordu adeta.

Tıpkı diğer bütün dağlar gibi Aconcagua Dağı'nı da özgün hatlarıyla çizmek pek kolay değildi. Zira dağı, sanatsal çarpıklıklarla kaplı bir nevi külah gibi düşünürsek dağları birbirinden ayırt etmek imkânsız hale gelir; çünkü ayırt edilebilmeleri, çizildikleri noktadan bakılınca görülen küçük ayrıntılar sayesinde mümkündür.

Dağları geçerken birçok yeni konu keşfediyorlardı.

Konular janr resminde önemli yer tutardı; iki ressam, her biri kendi kalitesince, peyzajı sanatsal ve coğrafi açıdan belgeliyordu. Dikey jeolojik meselelerde kendi başlarının çaresine bakabiliyorlardı; çünkü şist ve bazalt kayalarını, kömürleşmiş ağaç fosillerini ve tarakla taranmış gibi çizgili lavları, bitkileri, likenleri ve mantarları nasıl tanıyacaklarını biliyorlardı. Yatay topografik meselelerdeyse Şilili rehberlere başvurmaları gerekiyordu, zira adamların isim dağarcıkları bitmek tükenmek bilmiyordu. "Aconcagua" bu isimlerden yalnızca biriydi.

Peyzajı oluşturan, karelere bölünmüş dikey ve yatay düzlemler ağının üstüne, kendisi de bir ağ dokusu içeren insan faktörü ekleniyordu. Rehberler etrafta olup bitenlere dikkat kesilip kendi bildiklerine bile şüpheyle yaklaşarak hareket ediyorlardı. Hafızalarına kazılı değişmez gerçekler, habire, havadaki değişimler ve Alman müşterilerinin kaprisleri gibi gizemli değişkenler tarafından sınanmaktaydı, yine de Almanlara gösterdikleri küçümsemeyle harmanlanmış saygı öyle makuldü ki kimse gücenmiyordu. Hem Almanlar da bilimi ve sanatı birbirine harmanlıyorlardı. Dahası, iki ressamın farklı düzeylerdeki yetenekleri de, biri diğerine karışmadan birbirine harmanlanmaktaydı.

Seyahatle resim, bir örgü yumağı gibi iç içe geçmekteydi. Başkalarına ürkütücü ve berbat gelebilecek bu yolda karşılaştıkları tehlikeler ve zorluklar anlam değiştirerek arkalarında kalıyordu. Yolun berbatlığı abartı değildi; insan buradan sene boyunca gezginlerin, katırcıların ve tüccarların geçtiğini düşününce şaşırıyordu. Normal insanlar için bu yol intihardan farksız olmalıydı. İki bin metre yükseklikteki, bulutların arasında kaybolan doruklarla çevrili orta noktasına gelene kadar yol iki noktayı birbirine bağlayan bir geçit olmaktan çıkarak bütün noktaların birden kesiştiği bir artere dönüşüyordu. Ola-

naksız açılarla kesişen keskin çizgiler, tavan gibi asılı duran kayaların altında amuda kalkarcasına büyümüş ağaçlar, yakıcı güneşin altına serilmiş karla örtülü tepeler. Küçük sarı bulutları mızrak gibi delen yağmurlar, akik kayalarını eldiven gibi saran yosunlar, pembe alıçlar. Puma, tavşan ve engerek dağların soylu sınıfı oluşturuyordu. Atlar gürültüyle burunlarından soluyup sendelemeye başlayınca mecburen mola verdiler; katırlarsa aralıksız somurtmaktaydı.

Mika beyazı tepeler uzun yürüyüşleri boyunca gardiyanlar gibi etraflarında yükselmekteydi. Bu peyzajları gerçeğe uygun resmetmek nasıl mümkün olabilirdi ki? Dağın yüzlerini saymak mümkün değildi, yüzleri yüzeyine sığmayan bir küpü andırıyordu. Birbirine bitişik volkanlar gökyüzünü kıstıran bir duvar gibiydi. Aralarından sızan sessizlik alacakaranlığın çatırtıları üzerinde geriniyordu. Her kıvrımın ardından karşılarında top tüfek gibi patlayan güneş ışığı huzmeleri beliriyordu. Okyanusu soluyan devasa kütlelerle ebediyen kurumaya bırakılmış paçavralara benzeyen gri düzlükler mutlak bir sessizlik içindeydi. Bir sabah Krause, kâbuslar gördüğünü söyleyince o gün ve ertesi günkü sohbetlerinde daha moral verici ve yatıştırıcı konulara yöneldiler. Bir gün buralara şehirler inşa edilip edilmeyeceğini tartıştılar. Buna neden gerek duyulabilirdi ki? Belki de savaşlar çıkacak, insanlar taştan kalelerini terk edecek, asma bahçe sistemlerini, gümrük ofislerini, tüm kurumlarını buralara taşıyacaklar; derken Şili ve Arjantin sınırındaki çalışkan köylüler gelip buraya yerleşerek yaşam alanlarını oluşturacaklardı. Rugendas böyle düşünüyordu ve bunda, büyük olasılıkla, savaş resmiyle haşır neşir atalarının payı olsa gerekti. Krause ise bütün dünyeviliğine rağmen din üzerinden sömürüye meyilliydi. Kayaların en erişilmez tepelerine kurulacak bir örnek manastırlar zinciri

hem Budizm gibi yeni moda saçmalıkları erişilemeyecek kadar dibe gömecek hem de borazanlarıyla And Dağları'nın endüstri devlerini ve cücelerini uyandıracaklardı. Bunun resmini yapmalıyız, diyorlardı. Ama kimi inandıracaklardı ki?

Yağmurlar, sıcaklar, iki gün süren gözün gözü görmediği sisler, tıslayan gece esintileri, uzaklardan ve yakınlardan esen rüzgârlar, kristal mavisi, ozon kristalleri gibi mavi geceler. Sıcaklık saatten saate habire değişse de havanın nasıl olacağını kestirmek mümkündü. Aslında göreceklerini kestirmek de mümkündü. Karşılarındaki dağların görüntüsü öyle ağır geçiyordu ki vakit geçirmek adına zihinlerinde, dağların yerine koydukları başka kavramlar yaratıyorlardı.

Neredeyse bir hafta boyunca yükseklikten başları dönerek çizim yaptılar. Yolda bin türlü katırcıyla karşılaştılar, Mendoza'lı ve Şilili katırcılarla ilginç mi ilginç sohbetler ettiler. Papazlara ve Avrupalılara, hatta rehberlerinin kardeşlerine, amcalarına ve kayınbiraderlerine bi-

le rastladılar. Ama yalnızlık duygusu çabucak geri geliyor, uzaklaşan insanların görüntüsü içlerini ilhamla dolduruyordu.

O yıllarda Rugendas, yeni bir teknik denemeye başlamıştı, bu tekniğin ismi yağlıboya krokiydi. Bu bir yenilik sayılırdı, ki sanat tarihine de öyle geçmişti. İzlenimciler bu tekniği ancak elli küsur sene sonra sistematik biçimde kullanmaya başlayacaklardı; genç ressamımızın dönemindeyse kendisine örnek olabilecek Turner gibi birkaç aykırı İngiliz ressamdan başka pek kimse yoktu. Hor görülür, sakil bir yöntem addedilirdi. Büyük ölçüde öyleydi de ama ufukta, resmin değerini dönüştürebilecek gibi görünüyordu. Rutin çalışmasına etkisi, gravürler veya seri üretim yağlıboyalar için aldıkları bitmek bilmez hazırlık notlarının arasına eşsiz desenlerin girmesi şeklinde olmuştu. Krause ise aynı yolu izlemiyor, kendisini abartılı bir yumuşaklığa ve uyumsuz, ekşiye çalan buruk renklere sahip bu minik tablocukların hummalı bir biçimde üretilmesiyle sınırlıyordu.

Sonunda bu peyzajları geride bıraktıkları açıkça belli olmaya başladı. Tekrar geçseler buraları tanıyabilirler miydi acaba? (Böyle bir planları yoktu.) Taşıdıkları şişkin klasörler hatıralarla dolup taşıyordu. En sık kullandıkları cümleleri "Retinalarımda taşıyorum..." diye başlıyordu. Neden bir tek retinalarında? Suratlarında, kollarında, omuzlarında, saçlarında, topuklarında... Tüm sinir sistemlerinde taşıyorlardı. 20 şubat gününün muhteşem günbatımında mest olmuş, sessizlik ve havanın birlikteliğinin keyfini çıkartmaktaydılar. Karınca kadar gözüken bir katır sürüsü bir dağ patikasında uzaydaki gezegenler gibi ağır ağır ilerlemekteydi. Başlarını bir insan, bir tüccar çekmekteydi; yavrularına bakmayı ve soyunu devam ettirmeyi bilen bir insan. İnsanlar her yerdeydi; insanlık en vahşi doğanın bile içine işlemişti, ressamlarımızın yaptık-

ları resimler de bunu belgeler nitelikteydi. Dağlar bitmek tükenmek bilmeyen bir biçimler ve renkler laboratuvarıydı adeta. İleride, seyyah ressamın dalgın bakışlarının ötesinde bir yerlerde Arjantin toprakları uzanmaktaydı.

Son kez arkalarına baktıklarındaysa heybetli And Dağları'nın esrarengiz vahşiliğiyle yükseldiğini gördüler, fazlasıyla esrarengiz ve vahşi... Dağdan inişe geçtikleri birkaç günden beri etraflarını kahredici bir sıcak sarmaya başlamıştı. Rugendas'ın dalgın zihni terk etmekte olduğu bu kayalık evreni hâlâ hayranlıkla seyrederken bedeni terden sırılsıklamdı. Yükseklerden esen bir rüzgâr doruklardan kopardığı kar tutamlarını tıpkı kendilerine işlerinin arasında bir külah vanilyalı dondurma ikram eden sadık bir uşak gibi ressamların ayağına kadar getiriyordu.

Omzunun üzerinden bakarak gördüğü bu peyzaj, içindeki eski kuşkuları ve hayata dair soruları yeniden alevlendiriyordu. Düşünüp duruyordu: Yaşamın yükünü kaldırmayı becerebilecek miydi, geçimini mesleğiyle yani sanatıyla sağlayabilecek miydi, herkes gibi çalışabilecek miydi? Şimdiye dek becermiş, başarılı da olmuştu ama bunda Sanat Akademisi'nde edindiği niteliklerin, dışarıda edindiği tecrübelerin ve gençliğin verdiği enerjinin de payı vardı. Şans unsurunu da es geçmemek gerekirdi. Bu işleyişin böyle devam edebileceğine ilişkin ciddi kuşkuları bulunuyordu. Neticede güvenebileceği nesi vardı ki? Mesleği vardı, başka da pek bir şeyi yoktu. Peki ya resim yeteneğini kaybederse? Eli boş kalırdı. Evi yoktu, bankada parası yoktu, ticaretten de anlamazdı. Babası öldüğünden beri senelerini yabancı ülkelerde gezinerek geçirmişti... Bilhassa bu sonuncusu onu "madem başkaları yapabiliyor..." anlayışına daha duyarlı kılıyordu. Sahiden de köylerde ve kentlerde, dağlarda ve ormanlarda karşılaştığı insanlar yaşamlarını buralarda sürdürmeyi başarıyorlardı; ama onlar bildikleri mekândaydılar, karşı-

larına neler çıkabileceğini aşağı yukarı tahmin edebiliyorlardı. Rugendas ise talihin elinde oyuncak olmuştu. Doğanın fizyonomisi sanatının modasının geçmeyeceğini, ıssız adaya düşmüş bir kazazede gibi kendini yararsız yabani bir güzelliğin ortasında bir başına bulmayacağını kim garanti edebilirdi ki? Gençliği sona ermek üzereydi ama henüz aşkı tatmamıştı. Peri masalı gibi kurmaca bir dünyada yaşamakta ısrar etmiş, burada işine yarar hiçbir şey öğrenmese de en azından masalın uzadıkça uzadığını ve kahramanı öncekilerden de acayip ve umulmadık yeni seçeneklerin beklediğini öğrenmişti. Fakirlik ve evsizlik de hayatının diğer kesitlerinden farksızdı. Sonunda Güney Amerika'da bir kilisenin kapısında dilenmek zorunda kalabilirdi, belli mi olurdu? Kendisi söz konusuyken hiçbir korku abartılı sayılmazdı.

Augsburg'daki kız kardeşi Luise'ye gönderdiği bir mektupta sayfalar boyunca bu düşüncelerinden bahsetmişti, Mendoza'ya vardığında yazdığı mektupların ilkiydi bu.

Zira kendilerini birden Mendoza'da bulmuşlardı; küçük, ağacı bol ve hoş bir şehir olan Mendoza'da dağlara dokunacak kadar yakındılar ve gökyüzü öyle durağandı ki insanın canı sıkılıyordu. Müthiş sıcak günlerdi, boğucu ısı ve nemden sersemlemiş haldeki Mendoza'lılar akşamüstü altıya kadar siesta yapıyorlardı. Neyse ki her yer ağaçların gölgesi altındaydı; yapraklar havayı oksijenle dolduruyor, böylece insanı her nefeste, biraz zor olsa da, dinçleştiriyordu.

Şili'deki tanıdıklarının tavsiyelerinden şaşmayan seyyahlarımız kibar ve konuksever Godoy de Villanueva ailesinin evinde konakladılar. Ağaçlar arasındaki bu kocaman evin bir meyve bahçesi ve küçük çiçek bahçeleri vardı. Üç nesil birden bu mekânda uyum içinde yaşamaktaydı, ailenin çocukları üç tekerlekli bisikletleriyle

geziniyorlardı; tabii Rugendas da daha önce hiç görmediği bu araçları hemen defterine geçirdi. Arjantin'de yaptığı ilk resimler bunlardı ve araçlara gösterdiği bu ilgi çok geçmeden beklenmedik sonuçlar doğuracaktı.

Şehrin içinde ve çevresinde nefis bir ay geçirdiler. Mendoza'lılar seçkin konuklarını hakkıyla ağırlayabilmek için ellerinden geleni yapıyorlardı; Rugendas, Krause'nin eşliğinde etraftaki tepeleri gezdi, ki bunlar aslında dağın kendi geldikleri tarafından daha iyi görünüyordu, komşu çiftlikleri dolaştı ve Arjantinlilerin yaşam tarzını özümsemeye başladı; bulundukları sınır noktası Şili'yi andırsa da Şili'den farklıydı. Mendoza doğuya, rüyaları süsleyen Buenos Aires'e uzanan yolculukların başlangıç noktası sayıldığından kendine has, benzersiz bir tarafı vardı. Diğer bir özelliğiyse hem şehirdeki hem taşradaki bütün yapıların yepyeni oluşuydu; dikilen bütün binaların depremler yüzünden beş yılda bir yeniden inşa edilmesi gerekiyordu. Bu inşaat döngüsü ekonomiyi baltalıyordu. Mendoza'da hayvancılık, yeryüzü sarsıntılarıyla vals edercesine, sığırların pusudaki bu kitonyen tehlike sayesinde erken gelişmelerinden yararlanıyor ve And Dağları'nın ötesindeki pazarların ihtiyacını karşılıyordu. Rugendas bir depremin tablosunu yapmak istediyse de kendisine gezegenin saatinin uygun olmadığını söylemişlerdi. Ama o her şeye rağmen, nezaketinden belli etmese de, buralarda geçirdiği süre boyunca ümidini kaybetmemiş, hep toprağın titremesini beklemişti. Hem bu konuda hem de başka konularda hayalkırıklığına uğramıştı. Mendoza denen bu yavan şehir insana şu ya da bu sebepten dolayı gerçekleşmeyecek sözler veriyor, sonra da bu sözlerden cayıyordu.

Diğer hayaliyse yerlilerin ani baskınlarla gelen yağmalarını görmekti. Yörede bu baskınların tufandan farksız olduğu söylenirdi; ancak bu tufanlar doğaları gereği

kâhinlere ve takvimlere itaat etmezdi. Ne zaman tepelerine çökeceğini kestirmek imkânsızdı; hemen şimdi de gerçekleşebilirdi, gelecek seneye kadar gerçekleşmeyebilirdi de (ne de olsa aylardan ocaktı). Rugendas bu baskınlardan birini resmetmek için para vermeye bile hazırdı. Mendoza'da geçirdiği ay boyunca her sabah, için için o günün nihayet geldiğini umarak uyanmıştı. Deprem için beslediği umutlar gibi bu beklentilerini de açık ederse hoş karşılanmayabilirdi. Hislerini örtbas ettikçe ayrıntılara gösterdiği hassasiyeti de artıyordu. Depremi önceden kestirmenin hiçbir yolunun olmadığına bir türlü inanamıyordu. Sözde mesleki mazeretler öne sürerek ev sahiplerine yer sarsıntısını haber veren işaretleri sordu. Anlatılanlara bakılırsa bunlar depremden birkaç saat, hatta dakika önce görülen işaretlerdi; köpekler tükürürdü, tavuklar kendi yumurtalarını gagalardı, karıncalar yuvalarını terk ederdi, bitkiler çiçek açardı, falan filan. Ama bu işaretler insana yeterli vakti sağlamıyordu. Ressam, yerli baskını öncesinde de depremdekine benzer işaretler görüleceğine, örneğin kültürler arasında anlık ve bedelsiz değiş tokuşlar olacağına emindi. Lakin bunun doğruluğunu sınamaya fırsat bulamadı.

Alışkanlığa dönüşen doğanın hakkını verme gayretkeşliği onları makul ölçülerde geciktirse de yollarına devam etmeleri gerekiyordu. Bunda hem mesleki sorumluluklarının payı vardı hem de ressamın senelerdir kafasında Arjantin'i efsaneleştirip durmasının; ülkenin yanı başında geçirdiği bir ayın ardından oraya kavuşma arzusu her zamankinden de güçlü bir biçimde geri gelmişti.

Mendoza'dan ayrılmalarından birkaç gün evvel Emilio Godoy, şehrin on fersah güneyindeki büyük bir besi çiftliğine bir gezi düzenledi. Yolda geçtikleri bir tepenin üstünden güneye bakıldığında alabildiğine ormanlar ve dağların etekleri görülüyordu. Ev sahipleri, yerlile-

rin genelde o taraflardan geldiğini söyledi. Mendoza'lı çiftçiler bir baskının ardından yerlileri cezalandırmak için kovalarken kendilerini nefes kesici güzellikte yerlerin ortasında bulmuşlardı: buzdan dağlar, göller, nehirler, bakir ormanlar. "Oraların resmini yapmanız gerek..." Bildik bir cümleydi bu. Onlarca yıldır nereye gitse herkes aynı şeyi söyleyip durmuştu. Bu tavsiyelere pek güvenmemeyi öğrenmişti. Neyin resmini yapması gerektiğini kim bilebilirdi ki? Kariyerinin bu safhasında, pampaların engin ıssızlığı parmaklarının ucundayken, sanatının en özgün tarafının tam aksi doğrultuda ilerlediğini hissediyordu. Yine de Godoy'un anlattıklarını duyunca hayallere dalmadan edemedi. Yerlilerin buzdan krallıkları, resmedemeyeceği kadar güzel ve gizemli biçimlerde hayalinde canlanıyordu.

Resmedebilecekleri ise hayli beklenmedik, farklı bir görünüm kazanıyordu. Rehber ayarlamak için debelenirken son derece büyüleyici bir şeyle karşılaştı: pampalar arası yolculukta kullanılan büyük yük arabası.

Azman boyutlardaki bu araç hiçbir doğal güç tarafından yerinden kımıldatılamazmış gibi duruyordu. Gördüğü ilk yük arabasına bir süre bakakaldı. Engin ovaların büyüsü aracın cüssesinde vücut bulmuş, düzlüklerin mekaniği nihayet faaliyete geçmişti adeta. Ertesi gün ve daha ertesi gün, yanında kâğıt kalemlerle yükleme alanına döndü. Yük arabalarını çizmek hem kolay sayılırdı hem zor. Uzun yolculuklara çıkan arabaları izledi. Tırtıl gibi ağır ilerleyişlerinde, günlerle, hatta haftalarla ölçülen süratlerinde Rugendas mikroskobik ayrıntılar yakalıyordu; arıkuşlarının suluboya resimlerini yaparak ünlenmiş biri için şaşılacak bir durum sayılmazdı, zira hareket aşırı yavaşladığında çözünmeye başlardı. Nasıl olsa seyahat boyunca yük arabalarını hareket halinde görmek için fazlasıyla fırsat yakalayacağından bunu daha sonraya bı-

raktı ve dikkatini hayvanların koşulmadığı, sabit duran arabalara verdi.

Yük arabalarının sadece iki tekerleği olduğundan (en kendine has özellikleri buydu) yüklerini boşaltınca geriye kaykılırlar, boyunduruların bağlandığı uzun sırıklar kırk beş dereceyle havaya dikilirdi; sırıkların uçları adeta bulutların arasında kaybolurdu; arabalara on çifte kadar öküz koşulabildiği düşünülürse sırıkların ne kadar uzun olduğu tahmin edilebilirdi. Arabaların tabanları muazzam yükleri taşıyabilmek için kalaslarla kaplanarak sağlamlaştırılmıştı; yeri geldiğinde eşyaları ve sakinleriyle birlikte koca bir evi bile taşıyabilirlerdi. Keçiboynuzu ağacından tekerlekleri, panayırlardaki "dönme dolaplara" benziyordu; tavan kirişi gibi kalın millerinin ortasında bulunan bronz küpler litrelerce içyağına bulanmıştı. Yük arabasının cüssesini hakkıyla resme aktarabilmek için yanında bir insan figürü çizmek gerekiyordu, Rugendas bu figür için kendine model ararken bol miktardaki hamalları ve tamircileri es geçip arabacılara odaklandı; heybetli gövdeleriyle yaptıkları göreve tamı tamına uyan adamlardı bunlar. Arabacı camiasının soylu sınıfıydılar adeta: bu muazzam aracın hakimiyetinden (ve bir kodamanın tüm servetine eşdeğer olabilecek yükünden) onlar sorumluydu, hem de hayli uzun bir süre boyunca... Ömürleri yük arabalarının günde iki yüz metre kadar ilerleyebildiği, dümdüz Mendoza-Buenos Aires hattında geçiyordu. Gösterdikleri ulvi sabır, arabacıların gözlerine ve davranışlarına işlemişti. Pratik açıdan bakıldığında, hesap edilecek değişkenlerin ağırlık (taşınacak yük) ve hız olduğu düşünülebilirdi: Azami hıza ancak asgari yükle ulaşılıyor, yük azamiye çıkarıldığındaysa hız asgariye düşüyordu. Pampalar arası nakliyecilerin tercihlerini azami yükten yana kullandıkları gün gibi ortadaydı.

Derken yük arabaları yola çıkıyordu... Bir taş atımı

yolu bir haftada zar zor kat etseler de, yükleri altında ezilseler de, yılmadan ufka doğru ilerliyorlardı. Yola kendilerinden evvel çıkan arabaları gördükçe Rugendas da yola koyulmak için çocuksu bir dürtü hissetti ve bundan dostuna da bahsetti. Zamanda seyahat etmek gibi bir şey olsa gerekti bu: atlarının tepesinde süratle ilerlerken, başka jeolojik çağlarda, hatta (abartıp) belki de evrenin akıl almaz başlangıcında yola çıkmış yük arabalara yetişecek, yetişmekle kalmayıp onları geçecek ve gerçek bilinmezliğin yolunu tutacaklardı.

Yük arabalarının izini sürecekler, onlarla aynı çizgide ilerleyeceklerdi. Buenos Aires'te sonlanan düz bir çizgiydi bu ama Rugendas için asıl önemli olan çizginin sonu değil kendisi, imkânsızlıklarla dolu merkeziydi. Orada nihayet kalemine meydan okuyacak, onu başka bir yöntem geliştirmeye zorlayacak şeylerle karşılaşacaktı.

Godoy ailesiyle vedalaşmaları sırasında duygusal anlar yaşandı. Bir gün dönecek misiniz, diye sordular

Rugendas'a. Rotasına bakılırsa dönmeyecekti: Buenos Aires'ten Tucumán'a gidecek, oradan da kuzeydeki Bolivya ve Peru'ya geçecek, seneler sürecek bu seyahatin ardından da Avrupa'ya dönecekti...(Şu an için romantik bir fikirdi bu) Ama kim bilir, bir gün Amerika'daki kendi adımlarının izini sürer, şimdi gördüğü her şeyi yeniden görür, şimdi söylediği her sözü yeniden söyler ve aynı –ne daha genç ne daha yaşlı– gülümseyen yüzlerle yeniden karşılaşırdı. Sanatçılara özgü hayal gücü bu ikinci seyahati kocaman bir desenli kelebeğin öteki kanadı gibi görüyordu.

Yanlarına ihtiyar bir rehber ve çocuktan hallice bir aşçı delikanlı almışlardı. Ayrıca beş atları ve iki dişi eşekleri vardı: önceki huysuz katırlardan nihayet kurtulabilmişlerdi. Hava hâlâ sıcaktı ve gittikçe daha kuru hale gelmekteydi. Bir hafta boyunca dura kalka ilerlemiş, And Dağları'nın eteklerini ve beraberindeki ağaçları, nehirleri, kuşları geride bırakmışlardı. İtaatsiz Orpheus'lara yaraşır bir hileydi bu: Arkalarında bıraktıkları bütün izler silinecekti. Dönmeye değmezdi artık. Düzlüğe çıkınca mekân hissi adeta küçülüp daralıyor, insan kendi zihnine hapsolduğunu zannediyordu. Bu yeni şartlara alışana dek resim yapmaya biraz ara verdiler. Onun yerine soyut denebilecek alışılmadık usullerle rotalarını hesaplayıp durdular. Arada sırada bir yük arabasını geride bıraktıklarında adeta aylar geçivermiş gibi geliyordu onlara.

Yeni rutinlerine çok geçmeden alıştılar. Arada sırada başlarına gelen ufak kazalar engin ıssızlığın ortasında kendilerine kerte vazifesi görüyordu. Düzenli olarak avlanmaya başladılar. İhtiyar rehber geceleri anlattığı hikâyelerle herkesi eğlendiriyordu. Adam yörenin tarihi konusunda tam bir bilgi hazinesiydi. Her nasılsa, büyük ihtimalle resim yapmadıklarından, Rugendas ile Krause yan yana atlarının üstünde yaptıkları uzun sohbetlerinde

resim sanatıyla tarih arasında bir bağ keşfetmişlerdi. Daha önce de bu konuyu defalarca irdelemişlerdi. Şimdiyse ortaya serdikleri gerekçeleri birbirine düğümlemenin kıyısında hissediyorlardı kendilerini.

Tarihin, evrenin işleyişini anlamaya yardımcı olduğu konusunda hemfikirlerdi. Doğal ya da kültürel hiçbir tablo, ne kadar ayrıntılı olsa da, bulunulan noktaya nasıl, ne tür bir olaylar zinciri sonucunda gelindiğini anlatmazdı. Yaşanmışlıkları anlatan öykülerin bolluğu, insanoğlunun evrenin işleyişini anlama ihtiyacıyla açıklanır olmuştu. Fakat, Rugendas bu noktadan bir adım daha ileri giderek hayli aykırı bir sonuca vardı. Hipotezinde, öykülerin suskunluğunun öykülerin ortadan kaybolduğu anlamına gelmediğini, şimdiki veya sonraki nesillerin geçmişteki olayların aynılarının kendilerine anlatılması gerekmeksizin –yaşananların buyurganlığı veya basit uyarlamaları yüzünden– tekrar deneyimleyebileceklerini ama her durumda eylemin kasıtlı bir iradenin ürünü olacağını öne sürüyordu. Hatta öykünün yokluğunda tekrarının daha saf bir nitelik kazanması dahi mümkündü. Aslında öykünün yerine aktarılması gereken, işlevini bariz bir üstünlükle yerine getiren "araçlar" bütünüydü; ancak onunla ve eylemin anlık, her şeyden bağımsız masumiyeti yardımıyla geçmişte olan biteni, insanoğlunun yaptığı en değerli şeyleri, yeniden gerçekleşmeye değecek olanları tekrar yaratmak mümkündü. Bu araçların anahtarıysa stildi. Öyleyse bu teoriye göre sanat söylemden daha işlevseldi.

Bomboş gökyüzünde bir kuş süzülmekteydi. Ufukta, öğle güneşi gibi sabit görünen bir yük arabası. Böyle bir ova nasıl tekrar yapılabilirdi ki? Seyahatse er ya da geç tekrarlanacaktı. Dolayısıyla hem son derece tedbirli olmak durumundaydılar hem de yürekli; yolculuğun tekrarlanmasını imkânsız kılacak bir hata yapmamak

için tedbire ihtiyaçları vardı, macera misali yaşadıklarının hakkını vermek içinse yüreğe.

Uyguladıkları sanatsal yönteme denk, hassas bir dengeydi bu. Rugendas yerlileri hareket halinde göremediği için yine hayıflanmaya başlamıştı. Birkaç gün daha sabretmiş olsaydı belki de... gerçekleşmemiş olaylara, çıkarılmamış derslere karşı açıklaması güç bir özlem duyuyordu. Yerlilerin de yöntemin bir parçası olduğu anlamına mı geliyordu bu? Baskınların tekrarlanışı tarihin yoğunlaştırılmış bir özetiydi.

Rugendas işine bir türlü başlayamıyordu, ta ki bir gün başlamak için sandığından çok daha fazla sebebi olduğunu fark edene dek. Kamp ateşinin etrafında otururlarken dile getirdiği gelişigüzel bir gözlem, ihtiyar rehberi bir açıklama yapmaya itti: Hayır, bulundukları yer çok benziyor olsa da henüz meşhur Arjantin pampalarına gelmemişlerdi. Esas pampa San Luis'i geçince başlıyor-

du. İhtiyara göre insanlar pampa sözcüğünü yanlış anlıyorlardı. Öyle olsa gerek, dedi Alman ressam ama bulundukları düzlüklerin de, adı üstünde, dümdüz olduğu düşünülürse, pampalardan pek farkı olmamalıydı. Kendi lisan bilgisini zorlayarak rehbere nazikçe sordu. Acaba bahsettiği "pampa" bu geçtikleri düzlüklerden daha mı düzdü? Hiç zannetmiyordu çünkü dünyada ufuktan daha düz bir şey olamazdı. İhtiyar yine de, yörenin kasvetli insanlarında nadir görülen memnun bir gülümsemeyle Rugendas'ı doğru söylediğine temin etti. Rugendas daha sonra yıldızların altında sigaralarını tüttürürlerken konuyu Krause'yle uzun uzadıya tartıştı. Neticede ihtiyarın söylediklerinden şüphe duymak için pek geçerli sebepleri yoktu. Şayet pampalar gerçekse (ki bundan da şüphe duymuyorlardı), biraz daha ileride olmalıydı. Üç hafta boyunca uçsuz bucaksız dümdüz ovaya alıştıktan sonra düzlüğün insanın hayal gücünü köklü bir sınavdan geçirdiğini anlamışlardı. Rehberin küçümser sözlerinden çıkarabildikleri kadarıyla adam bu araziyi hayli "dağlık" buluyordu. Ressamlara göreyse iyice cilalanmış bir masaya, dingin bir göle, çarşaf gibi gergin, pürüzsüz bir tarlaya benziyordu. Ama zihinlerini biraz zorlayınca –ne de olsa rehber tarafından uyarılmışlardı– durumun sandıkları gibi olmayabileceğini fark ettiler. Tuhaf mı tuhaf, ilginç mi ilginç bir durumdu bu. Dahası, rehberin sürekli "neredeyse geldik" dediği San Luis'e varamayışları başlı başına bir sabırsızlık kaynağı haline gelmekteydi. Açıklamadan sonraki iki gün boyunca benzer yerlerde gezindiler. Derken etraflarında tepeler görmeye başladılar, araziye büyülü bir asa değmişti sanki; Monigote ile Agua Hedionda dağlarının zirveleriydi bunlar. Üçüncü gün ayak bastıkları topraklar öyle boştu ki her ses yankılanıyordu. Mekânın uğursuz havası hem Almanların dikkatini çekmişti hem de *gaucho*'ların, ki

Almanlar buna pek şaşırmışlardı. İhtiyar ile delikanlı aralarında fısıldaşıp duruyorlar, ihtiyar habire atından inip toprağı eşeliyordu. Toprakta en basit otun bile bitmediğini fark ettiler, yaprakları dökülmüş devedikenleri mercan kayalıklarına benziyordu. Bölgede uzun zamandan beri kuraklık yaşandığı belliydi. Toprak hemencecik ufalanıyordu ama görünüşe bakılırsa henüz toz yatakları oluşmamıştı. Gerçi bundan pek de emin olamıyorlardı, zira rüzgâr tamamen durmuştu. Atların ayak sesleri, kendi konuşmaları, hatta nefes alıp verişleri tehditkâr biçimde havadaki ölüm sessizliğinin ortasında yankılanıyordu. İhtiyar rehberlerinin arada sırada konuşmadan, yüzünde ıstırap dolu bir ifadeyle kulak kabarttığını görüyorlardı. Çok geçmeden kendileri de havaya girip kulak kabarttılar. Hiçbir ses duymadılar, tek duydukları büyük ihtimalle kendi zihinlerinin derinliklerinden gelen boğuk bir uğultuydu. İhtiyarın ise bir şeylerden şüphelendiği belliydi; biraz ürktüklerinden onu daha fazla sıkıştırmamayı yeğlediler.

Bir buçuk gün boyunca bu dehşetengiz ıssızlığın ortasında ilerlediler. Ne havada kuş vardı ne de yerde *cuis* sıçanı, nandu kuşu, tavşan, karınca... Gezegenin çatlaklarla kaplı kabuğu kuru kehribarı andırıyordu. Nihayet bir derenin kıyısına gelip mataralarını doldurdukları sırada rehber şüphelerini doğrulama fırsatı bularak bir türlü çözemedikleri esrara açıklama getirdi. Durum derenin kıyısında daha da belirginleşiyordu: buralarda bile hem toprak en ufak bitkiden bile yoksundu hem de başta salkım söğütler olmak üzere birçok ağaç yapraksızdı, kış mevsimi aniden ortaya çıkıp şaka olsun diye onları tıraşlamıştı sanki. Müthiş etkileyici bir görüntüydü, arazi alabildiğine böyleydi; kımıltısız kül rengi iskeletlerle kaplıydı adeta. Ağaçlar yapraklarını dökmüş de değildi, zira yerde bildik silika tabakasından başka bir şey yoktu.

Çekirgeler. İncil'deki istilacı böcekler buradan da geçmişlerdi. Esrar böylece çözülmüş, rehber bilmecenin cevabını vermişti. Çözmekte gecikmesinin sebebi tahmininden emin olmak istemesiydi. Belirtileri ancak vaktiyle başkalarının anlattıkları sayesinde tanıyabilmişti, zira kendisi böyle bir şeye hiç tanık olmamıştı. Böcek sürüsünün iş üstündeyken yaptıkları hakkında da anlatılanlar vardı ama bunu Almanlara aktarmamayı yeğliyordu; çünkü abarttığı düşünülebilirdi; gerçi etrafın halini görünce pek abartılı gelmezdi herhalde. Krause, dostunun yerlilerle karşılaşamadığı için hayıflanmasına gönderme yaparak, ona, yine geç kaldığı için üzülüp üzülmediğini sordu. Çekirgeleri hayal edebiliyordu. Yemyeşil bir ova aniden vızıldayan bir bulutla kaplanıyor, bir saniye sonra geriye hiçbir şey kalmıyordu. Bunun resmi yapılabilir miydi? Hayır. Resimler hareketli olsaydı yapılabilirdi belki.

Vakit kaybetmeden yollarına devam ettiler. Öyle geniş bir alan zarar görmüştü ki böcek sürüsünün ne tarafa gittiğini kestirmek imkânsızdı. Tek yapmaları gereken San Luis'e gitmek ve seyahatin olabildiğince keyfini çıkarmaktı. Çekirgeleri birkaç dakikayla kaçırmış olmalarına karşın yaşadıkları her şey onlara deneyim kazandırıyordu. Havada hâlâ yaşanan kıyametin titreşimi vardı sanki.

Lakin başlarına gelen tatsızlıklar seyahatin keyfini çıkarmalarını zorlaştırdı. Aynı günün akşamı, iki gündür mecburen aç kalan atlar nöbet geçirmeye başladılar. Zapt edilemez hale geldiler ve kafile durmak zorunda kaldı. Yetmezmiş gibi hava sıcaklığı da yükselmeye devam ediyordu; artık elli dereceye yaklaşmış olmalıydı. Havada tek bir atom bile kımıldamıyordu. Hava basıncı da epey düşmüştü. Başlarının tepesinde basık bir tavan gibi toplanan gri bulutlar bile onları, gözlerini kör eder-

cesine kamaştıran güneş ışığından korumaya yetmiyordu. Ne yapacaklardı? Aşçı delikanlının ödü kopmuş, ısırırlar diye korktuğundan atlardan uzaklaşmıştı. İhtiyar adam rehberliği yüzüne gözüne bulaştırdığı için utancından kimsenin yüzüne bakamıyordu. Gerçi daha önce hiç çekirge istilasına uğramış topraklardan geçmediği için mazereti geçerli sayılabilirdi. Almanlar aralarında alçak sesle tartışıyorlardı. Aydaki okyanus kraterlerini andıran bir arazideydiler, ufukta görünen zirveler dikene benziyordu. Krause'ye göre yanlarındaki bisküvileri su ve sütle ezerek yem yapıp sabırla atlara yedirmeli, sonra birkaç saat sakinleşmelerini beklemeli, ardından da akşam serinliğinden yararlanarak yeniden yola çıkmalılardı. Rugendas bu planı öyle saçma buldu ki tartışmaya dahi tenezzül etmedi. Atla bir koşu tepeleri aşıp yardım aramak gibi daha mantıklı bir öneride bulundu. Tablo yaparken mesafe ölçmeye alıştıklarından dağların uzak görünmesinin bir göz yanılmasından ibaret olduğuna kanaat getirdiler; dağların neredeyse kucağındaydılar. Ancak bu doğruysa dağların bitki örtüsü de çekirgelerden zarar görmüş olmalıydı. Bunu rehbere sordular ama adamın ağzını bıçak açmıyordu. Yine de yükseltilerin çekirge sürülerinin geçmesini engellediği varsayılırsa tepenin ardında kendilerini yonca dolu bir çimenlik bekliyor olabilirdi. Seyyah ressam kararını vermişti bile: Kendisi güneydeki yükseltilere gidecekti, dostuysa kuzeydekilere. Krause buna karşı çıktı. Hayvanlar canı çıkmış haldeyken tek bir atı bile koşturmayı düşüncesizlik olarak görüyordu. Üstelik fırtına çıkmak üzereydi. Bu planı kesinlikle uygulamayacaktı. Rugendas'ın ise tartışmaya niyeti yoktu, iki saate döneceğini söyleyerek yalnız başına yola çıktı. Dörtnala koşturmaya başlayınca atın asabi enerjisi açığa çıktı; binicisi gibi o da terden sırılsıklamdı. Ter damlaları daha toprağa değmeden buharlaşıyordu; arka-

larında tuzlu buhardan oluşan bir iz bırakıyorlardı. Ressamın gözlerini ayırmadığı gri külahlara benzeyen tepeler atın tutturduğu koşunun yönüne göre yer değiştiriyordu; yakınlaşıyor gibi görünmeseler de sayıları artıyor, araları açılıyordu; hatta bir tanesi fark ettirmeden arkalarına dolanmıştı. Dağın eteklerine gelmişti (ona neden Monigote yani Çöpten Adam Dağı diyorlardı acaba?), toprak halen çıplaktı, daha ileride de yeşilleniyor gibi görünmüyordu. Havanın sıcaklığı ve durgunluğu, sanki mümkünmüş gibi, daha da artmıştı. Atını durdurup etrafına bakındı. Arazi göz alabildiğine lahana gibi pütürlü bir kil ve kalker tabakasıyla kaplıydı. At huzursuzlanıyordu, kendisi de göğsünde bir ağırlık hissediyordu, duyuları çıldırtıcı seviyede hassaslaşmıştı. Gökyüzü kurşun grisine bürünmüştü. Rugendas daha önce hiç böyle bir aydınlık görmemişti. Her taraf kararmış olmasına rağmen etraf seçilebiliyordu. Bulutlar biraz daha alçalmıştı, derken gök gürültüsünün o tanıdık gümbürtüsü kulağına çalındı. Kendi kendine, "En azından hava serinleyecek," dedi ve yaşamında koca bir yer tutan gençliğinde aklından geçen son düşünce, kurduğu son anlamlı ve tutarlı cümle bu önemsiz saptama oldu.

Zira bunu söylemesinin hemen ardından meydana gelenleri doğrudan sinir sisteminde hissetti. Başka bir deyişle, açığa çıkan kuvvet onu ansızın vahşice zincirledi. Fırtına, birden bütün gökyüzünü kaplayan zikzaklı bir nal şeklinde dev bir yıldırımla kendini gösterdi. Yere öyle yakın bir mesafede çakmıştı ki Rugendas'ın yukarı bakarken şaşkınlıkla donup kalan suratı bembeyaz aydınlandı. Yıldırımın meşum sıcaklığını cildinde duyumsadı ve gözbebekleri küçülüp adeta yok oldular. Gök gürültüsünden yayılan akıl almaz titreşim dalgaları tüm bedenini sarmaladı. Altındaki at olduğu yerde dönmeye başladı. Başına bir yıldırım düştüğünde at hâlâ dönmek-

teydi. Adam ve hayvan elektriğin etkisiyle nikelden bir heykel gibi parıldadı. Maalesef bir kez daha tekrarlanacak o dehşet dolu saniye boyunca Rugendas kendi bedenini dışarıdan gördü; hayalet gibi parıldıyordu. Atın yelesi kılıçbalığının yüzgeci gibi havaya dikilmişti. O andan itibaren, Neden ben, diye sorgulayan çoğu felaketzedeye olduğu gibi, kendisine bakışı değişip tuhaflaştı. Kanı elektriklendiğinde duyumsadığı korkunç his uzun sürmedi. Yıldırım yükünü doldurduğu hızda boşaltmıştı. Yine de sağlığa zararlı olsa gerekti.

At dizleri üstüne çökmüştü. Binicisi onu çılgınca mahmuzluyor, bacaklarını kaldırabildiği kadar havaya kaldırıyor, sonra da aniden kapanan bir makas gibi çat diye hayvanın böğrüne indiriyordu. Elektrik yükü hayvanın bedeninden de boşalmaktaydı; kenar hatları dalgalanan fosforlu altından bir tepsi gibi etrafını çevreliyordu. Elektrik yükü boşalır boşalmaz hayvan ayağa kalktı ve yürümeye çalıştı. Tepelerinde gökyüzü ardı ardına çatırdayarak gürlemekteydi. İnceli kalınlı yıldırımlar gece yarısını andıran karanlığı oya gibi işlemekteydi. Tepelerden aşağı ev boyunda ak kıvılcımlar yuvarlanıyor, yıldırımlar, meteorlarla bilardo oynansa kullanılacak istekalara benziyordu. At olduğu yerde dönmekteydi. Baştan aşağı hissizleşmiş haldeki Rugendas, dizginleri rastgele çekiştiriyordu, derken onu da yapamaz oldu ve dizginleri elinden düşürdü. Düzlük yine evvelki enginliğine bürünmüştü, her taraf açık olmasına rağmen insan nereden çıkabileceğini bulamıyor, elektrik aktivitesinin yoğunluğu da kerteriz almayı zorlaştırıyordu. Yıldırımların tangırtısı toprağı sarsıyordu. At olağanüstü tedbirli adımlarla yürümeye başladı; toynaklarını abartılı biçimde kaldırıyor, ağır ağır sıçrayıp hopluyordu.

İkinci yıldırım ilkinden yaklaşık on beş saniye sonra tepesinde çakıverdi. İlkinden çok daha şiddetliydi ve et-

kisi daha yıkıcı oldu. Kıvılcımlar saçarak ve sönmeye yüz tutmuş kor gibi cızırdayarak yirmi metre öteye uçtular. Bedenlerin ve elementlerin atomlarına kadar ayrıştığından olacak, düşüşleri ölümcül olmamış, birkaç sekmenin ardından yere yumuşakça inmişlerdi. Bu kadarla da kalmıyordu; hayvanın tüyleri mıknatıs etkisi gösterdiğinden Rugendas, tepetaklak yere düşerlerken eyerinden savrulmamıştı; ama toprağa değdiğinde çekim zayıflamış, adam sırtüstü kuru toprağa serilmişti. Bulutlarda yumaklanan yıldırımların arasında kâbus kaçkını görüntüler belirip kayboluyordu. Rugendas bir an için bu görüntüler arasında korkunç bir surat gördüğünü zannetti. Çöpten Adam'dı bu! Ortamın gürültüsü kulakları sağır edecek denli yükselmişti; gümbürtülerin, takırtıların ardı arkası kesilmiyordu. Son derece anormal bir durumdu. At yerde ters dönmüş yengeç gibi kıvranıyor, çevresinde çakan binlerce kıvılcım, hayvanın beden hareketleriyle uyumlu; ancak onu hiç etkilemiyormuş hissi veren bir haleyle kaplanmış gibi görünmesine yol açıyordu. Adam ve atı bağırıyorlar mıydı? Büyük ihtimalle kasılıp ses çıkaramaz hale gelmişlerdi, zaten çıkarsalar da duyulması mümkün değildi. Binici serildiği yerden elleriyle toprağı yokluyor, doğrulup oturabilmek için tutunabileceği bir destek arıyordu. Ancak statik elektrik öyle yoğundu ki hiçbir şeye dokunmak mümkün değildi. At kalkmaya yeltendi ve Rugendas içgüdüsel olarak bu fırsattan yararlanabileceğini hissetti; üçüncü bir yıldırımdan kaçabilmek için yol arkadaşından bir süreliğine ayrılması şarttı.

At ciddi ciddi ayağa kalkmaktaydı, devasa gövdesindeki bütün tüyler diken dikendi ve doğrulduğunda gökteki yıldırımların yarısı gerisinde kalıp görünmez oldu, zürafalarınkini andıran toynaklarını kaldırarak uyumsuz adımlar atıyor, deliliğin çağrısına kulak kabartırcasına

başını bir o yana bir bu yana çeviriyordu... ve ilerlemeye başladı...

İşin tuhafı, Rugendas da onunla birlikte ilerliyordu! Bunun nasıl olduğunu anlayamıyor, anlamak da istemiyordu, fazlasıyla dehşetengiz bir durumdu. Sürüklendiğini (elektriklenmenin hâlâ süregelen etkisiyle), tehlike saçan bir gezegenin uydusu gibi havada süzüldüğünü hissediyordu. At giderek hızlanırken arkasındaki Rugendas hiçbir şey anlamadan sıçraya seke sürüklenmeye devam ediyordu...

Ayağının üzengiye takılı kaldığından habersizdi, binici ne kadar tecrübeli olsa da arada sırada başa gelen (ezelden beri binicilerin canını yakıp duran) bir kazaydı bu. Havadaki elektriklenme başladığı gibi aniden bitmişti; bu kötü olmuştu; çünkü isabetli bir yıldırım hayvanı durdursaydı ressam bin türlü çileden kurtulacaktı. Ama elektrik akımı yeniden bulutların içine çekildi, rüzgâr esmeye başladı, yağmur yağdı...

At dörtnala koştu; ne kadar koştuğu asla bilinemeyecekti, zaten bilinse de bir şey fark etmezdi. Az da koşsa çok da koşsa olan olmuştu. Ertesi gün şafak sökerken Krause ile ihtiyar rehber tarafından bulundular. At, aradıkları yoncaları bulmuştu ve uyurgezer bir halde otlamaktaydı, üzengisinden kanlı paçavraya benzer bir şey sarkıyordu. Bütün geceyi Rugendas'ı arayarak geçirmişlerdi ve zavallı Krause artık dostunun hayatta olduğundan ümidi kesmişti. Onu bulduklarına başta pek sevinemediler: tamam, oradaydı ama yüzüstü serilmişti ve hiç kımıldamıyordu; hemen yanına seğirttiler ve bu sırada gövdenin yüzüstü yattığı yerden kalkmaksızın kımıldandığını gördüler; ancak hareketin kaynağının otlayan atın dalgın adımları olduğunu anlayınca içlerindeki bir damla ümit de buharlaşıverdi. Ayağını üzengiden kurtarıp ressamı sırtüstü çevirdiler... Korkudan neredeyse dillerini

yutacaklardı. Rugendas'ın yüzü kana bulanmış, kabarık bir hamura benziyordu, alnının kemiği görünüyordu, gözkapaklarının derisi lime lime olup sarkmıştı. Augsburg'lulara özgü kanca burnu tanınmaz haldeydi; yarıklarla dolu gergin dudaklarının arasından dişlerine mucize eseri zarar gelmediği görülüyordu. İlk iş nefes alıp almadığına baktılar. Alıyordu. Demek ki ellerini çabuk tutmaları gerekiyordu. Onu atının sırtına yükleyip yola koyuldular. Rehber birden rehber olduğunu hatırlayıp ne taraftan gitmeleri gerektiğini söylemişti, hatırladığı kadarıyla yol üstünde birkaç çiftlik vardı. Öğle olmadan çiftlikleri buldular. Hiçliğin ortasında kaybolmuş bu zavallı çiftçileri şaşırtmak için bundan daha iyi bir hediye düşünülemezdi. En azından yaralıya ilkyardım uygulayıp sonraki adımlarına karar verebileceklerdi. Ressamın yüzünü yıkayıp sarkık parçaları parmaklarının ucuyla yerine tutturmaya çalıştılar, yaralarına cadı fındığı özüne bulanmış pansumanlar yaptılar, kırığı çıkığı olmadığına emin olmak için tekrardan kontrol ettiler. Giysileri paramparça olmuştu ama göğüs, dirsek ve dizlerindeki birkaç sıyrık ve derin olmayan birkaç kesik haricinde vücudu sağlam sayılırdı; en büyük hasar kafasındaydı, gövdesi değil de kafası üzerinde sürüklenmişti sanki. Çöpten Adam'ın intikamı mıydı bu? Kim bilir... İnsan bedeni çok tuhaftır, insanlardan kaynaklanmayan bir kaza geçirdiğinde sonucun nasıl olacağını kestirmek imkânsızdır.

Aynı akşam bilinci yerine geldi ama iyi olup olmadığını söyleyebilmek için henüz erkendi. Acılar içinde uyandı; hayatında hiç bu tür bir sancı çekmediğinden nasıl baş edeceğini de bilmiyordu. Yirmi dört saat aralıksız inledi. Ne yapsalar fayda etmiyordu, gerçi pansumanlar ve iyi niyetlerinden başka da seçenekleri yoktu. Krause tedirginlikle ellerini ovuşturup duruyordu; onun da gözüne uyku, midesine yiyecek girmiyordu. San

Luis'ten çağırttıkları doktor ertesi gece atını sağanak yağmur altında doludizgin sürerek geldi. Ertesi gün yaralıyı sayın valinin gönderdiği arabayla eyaletin başkentine nakletmekle geçti. Doktorun teşhisi pek iç açıcı sayılmazdı. Söylediklerine bakılırsa şiddetli sancının sebebi kimi sinir uçlarının açıkta olmalarıydı ama er ya da geç iyileşip kapanacaklardı. Hastanın konuşması düzelip iletişim kurabilmeye başlayınca durum elbet daha katlanılır hale gelecekti. Yaralarına hastanede dikiş atılacaktı ve iz kalıp kalmayacağı dokunun vereceği tepkiye bağlıydı. Gerisiyse Tanrı'ya... Yanında morfin getirmişti ve Rugendas'a bolca verdi, böylece ressam arabada, geceleyin çamur deryalarının arasında yaptıkları yolculuğun sıkıntısından uzak, uyuyabildi. Gözlerini hastanede, tam da doktorlar dikiş atarken açtı. Sakinleştirebilmek için morfin dozunu ikiye katlamak zorunda kaldılar.

Aradan bir hafta geçti. Sargıları açtılar ve yaraların hızla kabuk bağladığını gördüler. Pansumana ara verdiler ve katı yemek yemeye başladı. Krause daima yanındaydı. San Luis'in hastanesi şehrin dışındaki bir çiftlikteydi, daimi hastalar arasında altı tane de ucube vardı; yarı insan yarı hayvan bu yaratıklar nesilden nesle aktarılarak birikmiş genetik hataların ürünüydüler. Tedavi edilmeleri mümkün değildi. Orada yaşıyorlardı. Rugendas hastanede geçireceği iki haftayı asla unutmayacaktı. Başının pembe cılk eti günden güne iyileşiyor, duyuları yerine geliyordu. Daha doğru düzgün ayağa kalkamazken Krause'nin koluna girip dışarı çıktı, bir daha da dönmek istemedi. Ünlü ressama desteğini esirgemeyen vali onu evinde konuk etti. İki gün sonra ata binme denemeleri yaptı ve mektuplar yazdı (ilki Augsburg'daki kız kardeşineydi; başına gelenleri her şey günlük güneşlikmiş gibi aktardı; Şili'de kurduğu ahbaplıklarından bahsederken ise abartılı bir kasvete büründü.) Daha fazla gecikme-

den yola koyulmaya karar verdiler. Ama rotalarını değiştireceklerdi: Buenos Aires ile aralarında uzanan meçhul enginliğe henüz meydan okumayacaklardı. Yakınlardaki, gerekli tıbbi yardımı alabileceği tek şehir olan Santiago'ya döneceklerdi.

Zira vücudu her ne kadar mucizevi bir biçimde iyileşse de sağlığına tamamen kavuşmaktan uzaktı. Titanlar gibi canını dişine takarak ölüm çukurundan dışarı tırmanmıştı ama bu derinlikten tırmanış geride birçok iz bırakmıştı. Yüzü henüz iyileşmemiş olsa da zarar gören sinirleri, ki ilk günlerde çektiği katlanılmaz acıların sebebi buydu, kapanmıştı; fakat ilk baştaki tehlikeyi atlatsa da sinir uçlarından biri, biraz da şanssızlıktan, beynin ön lobunda bir yerlerde eşi benzeri görülmemiş baş ağrılarına sebep olmaya başlamıştı. Başına günde birkaç kez, aniden ağrılar giriyordu; her şey bir paravan gibi, dümdüz iken katlanmaya başlıyordu. Bu his giderek büyüyüp dayanılmaz hale gelince ressam çığlıklar içinde yerlere kapaklanıyor, kulaklarında keskin ciyaklamalar çınlıyordu. Bünyesinin bunca acıyı barındırabileceğini hiç düşünmemişti; bedeninin nelerin üstesinden gelebileceğinin bir göstergesiydi adeta. Morfinden başka çaresi yoktu, madde etkisini gösterince parmağını dahi oynatmakta zorlanıyordu, vücudunun uzak uzuvları; elleri ve ayakları daha iyi durumdaydılar. Yavaş yavaş kazayı hatırlamaya başladı ve hatırladıklarını Krause'ye anlatabildi. At hayatta kalmıştı ve hâlâ iş görüyordu, hatta Rugendas genelde ona biniyordu. İsmini Yıldırım olarak değiştirmişti. Atın sırtındayken evrenin plazmasının çekildiğini hissedebiliyordu adeta. Ata hınç beslemek şöyle dursun, ona sıkı sıkıya bağlanmıştı. Elektriğe birlikte kapılıp sağ çıkmışlardı. Ağrı kesicilerin etkisindeyken yeniden resim yapmaya başladı; çizimi eskisi kadar iyi olduğundan hiçbir şeyi yeni baştan öğrenmesi gerekmedi. Sanatın hiçbir

şeyi umursamadığı bir kez daha ispatlanmış oluyordu; hayatının iki seçeneğinden biri olan resim hâlâ "hayalleriyle arasındaki köprü" olmaya devam ediyordu. Sol elini eğitmek zorunda kalan büyük dedesinden farklıydı, keşke onun gibi olsaydı! Sinir sistemi benliğini tam ortasından delerken iki ele sahip olmak neye yarardı ki?

Morfin olmasa hayatta kalamazdı. Bünyesinin ilaca alışması kolay olmamıştı. İlacın etkisiyle ilk günlerde gördüğü hayalleri Krause'ye anlatıp duruyordu. Dört bir yanında hayvansı iblisler görmüştü, tıpkı karşısındaki Krause gibi gerçektiler; uyuyor, yemek yiyor, ihtiyaçlarını gideriyorlardı (hatta böğürüp meleyerek konuşuyorlardı!)... Dostu durumu hemen kavradı: Hayallerin bu kısmı gerçekti. Bu ucubeler ömürlerini San Luis'teki hastanede geçiren zavallı yaratıklardı. Rugendas iki baş ağrısı arasında hayrete kapıldı. İnanılmaz bir tesadüftü bu! İnsan, en saçmaları dahil, bütün kâbusların bir şekilde gerçek hayatla bağlantısı olduğunu düşünmeden edemiyordu. Gerçekle ilintili de olsa başka bir evrene ait, üstelik dile getirebildiği hatıralardı bunlar. Yüzündeki dikişleri çıkarırlarken ipliklerin cildinden kayarcasına ayrılışını bütünüyle duyumsamıştı. Onu yarı uyur halinden çekip çıkaran işlem sırasında, sanki dikişleri değil duygularını temsil eden kuklaların iplerini çekiyorlardı veya hareketleri kuklacılarınkiyle aynıydı. Krause hiç yorum yapmadan bakışlarını kaçırdı ve konuyu değiştirmeye çalıştı. Oysa bu hiç kolay değildi: Konuyu değiştirmek en hüner gerektiren sanatlardandır ve neredeyse bütün diğer sanat dallarının anahtarı konumundadır. Bu defa ise değişim, içinde bulundukları durumun anahtarıydı.

Zira Rugendas'ın yüzü ciddi anlamda zedelenmişti. Koca bir yara izi farklı derinliklerde iki yarık halinde alnının ortasından domuzunkine dönmüş burnuna kadar iniyor, kızıl huzmelerden oluşan bir ağ kulaklarına kadar

yayılıyordu. Büzülüp kalan ağzı kıvrımlar ve çıkıntılarla kaplı bir gül goncasına benziyordu. Sağa kayıp kalan çenesinin ortasında çorba kaşığı gibi kocaman bir gamze oluşmuştu. Bozulmaların büyük kısmı kalıcı gibi görünüyordu. İnsan yüzünün ne kadar kırılgan olduğunu düşününce Krause ürperiyordu. Yüzü porselen bir vazo gibi paramparça etmek için tek bir darbe yeterliydi. Kişilik daha dayanıklıydı. Sağlam bir akıl ise ebedi oluşuyla hepsinden üstündü.

Her şeye rağmen Krause bu maskeyle konuşmaya, sabretmeye, hatta cevaplarını daha cümlesini tamamlamadan kestirmeye alışılabilmeliydi. Asıl fenası Rugendas'ın, kukla benzetmesinde sezdiği gibi, kaslarına söz geçirememesiydi; her biri kendi kafasına göre oynuyordu. Hem de normale nazaran çok daha abartılı biçimlerde. Herhalde buna sinir sisteminin zarar görmesi sebep olmuştu. Neyse ki, belki de mucize eseri, sadece yüzündeki sinirler zarar görmüştü; ama gövdesinin, kollarının ve bacaklarının hareketsizliği yüzünün halini iyice belirginleştiriyordu. Hareketlerin belli bir gerçekleşme sırası vardı; ufak seğirmeler önce titremelere dönüşüp birden şiddetleniyor, birkaç saniye içinde suratının tamamı San Vito şenliği gibi çığırından çıkıyordu. Yetmezmiş gibi bir de renk değiştiriyor, daha doğrusu renkten renge giriyor, yanardöner morluklarla, pembeliklerle, kızarıklıklarla doluyor, renk tonlamaları çiçek dürbünündeki gibi habire değişiyordu.

Böyle büyülü bir macunsu tabakanın ardından dünya bambaşka görünüyor olmalı, diye düşünmekteydi Krause. Sanrılar ressamın sadece yakın hatıralarını değil, gündelik yaşamını dahi ele geçirmişti. Rugendas bu konuda pek konuşmasa da duruma alışmaya çalıştığı belliydi. Zaten ortalama üç saatte bir nöbet geçirdiği için hiçbir fikrini adamakıllı tartışıp sonlandırmaya vakit bu-

lamıyordu. Acının pençesindeyken içinde fırtınalar koptuğu belliydi. Bu konuda fazla açıklama yapmasına gerek yoktu; çünkü çektikleri gözle görülebiliyordu ama yine de nöbet geldiğinde kendini amorf, yani şekilsiz hissettiğini söylüyordu.

Kelimelerin benzeşmesi ilginç bir tesadüftü: amorf, morfin. İlaç beyninde birikiyordu. Onun sayesinde yeniden resim yapmaya başladı, günlerini acısını hafiflettiği ve çizim yaptığı saatlere böldü. Böylece bir nebze normalleşiyordu. Resimlerini fizyonomik yöntemle yaptığından tekniğinin geri gelip gelmemesi önemli değildi. San Luis'in peyzajı, büyüleyici ayrıntıları iyileşme dönemi için ideal bir egzersizdi. Doğa on dokuz bitkisel aşamadan geçerek Rugendas'ın cennetvari peçeler ardındaki duyularına uyum sağlıyordu; peyzaj morfinin süzgecinden geçiyordu.

Sanatçılar, en çetin koşullar altında dahi sanatlarını icra ederken sürekli yeni şeyler öğrendiklerinden Rugendas bu süreçte yöntemin, o ana kadar fark etmediği bir özelliğini keşfetti. Fizyonomik yöntem, tekrarlara dayalıydı; bitkilerin kısımları oldukları gibi aktarılır, yalnızca tablodaki yerleri değiştirilirdi. Bunun resmi yapan kişi tarafından bile zor fark edilebilir oluşu kısımların boyutları arasında ufacık bir noktadan (tablonun dışına taşabilen) bir panoramik görüntüye kadar, büyük farklar olmasıydı. Dahası, taslak aşamasındayken perspektiften zarar görebilirdi. Ejderhalar gibi en miniğinden en kocamanına kadar her boyutta örnekleri görülebilirdi.

Çoğu keşif gibi bu da son derece gereksizdi. Belki bir gün bir işe yarardı, kim bilir...

Neticede en büyük sırrı sanatıydı. Sırrı keşfetmesine keşfetmişti ama karşılığında da fahiş bir bedel ödemişti. Her şey bu bedele dahildi, atlattığı kazayla sonrasında geçirdiği dönüşümü dahil etmeyecekti de ne yapacaktı?

Bu tekrarlar ve uyarlamalar oyununda Rugendas bile duygularını gizleyebilir, sanatçının avatarlarından biri gibi görünmeden iş görebilirdi. Tekrarlar: Diğer bir deyişle, sanat tarihinin bütünü.

Neden en iyi olabilmek için kaygılanıp duruyordu? Niçin aklına nitelikten başka bir meşrulaştırma gelmiyordu? Gerçekten de nitelik kaygısı olmasa işine başlayamaz, üzerinde düşünmeye bile kalkışamazdı. Oysa bu yanlış olmaz mıydı? Marazi bir hayal olmaz mıydı? Neden herkes gibi (mesela olduğu yerde sayan Krause gibi) elinden geleni yapıp esas vurguyu başka unsurlara bağlamıyordu? Böyle bir tevazu olumlu sonuçlar doğurabilir; örneğin başka sanat dallarını da icra eden bir sanatçıya dönüşmesini sağlayabilirdi, isterse tabii. Her sanat dalını icra edebilirdi. Bir yaşam sanatçısına dönüşebilirdi. Bu mutlakıyet takıntısı, yöntemini kapsamlı bir bilgi makinesi olarak tasarlayan Humboldt'tan geliyordu. Bu ukala makineyi parçalarına ayırınca geriye bir stil çeşitliliği kalıyor, bu stiller bir araya gelerek eylemi meydana getiriyorlardı.

On gün sonra Mendoza'ya dönüşe geçtiler (elli fersah uzaklıktaydı): Aynı atlarla aynı yoldan gidiyor, aynı yük arabalarının yanından geçiyorlardı, yanlarında aynı rehberle aşçı vardı. Tek değişen Rugendas'ın yüzüydü. Bir de gittikleri yön. Yağmur, rüzgâr gibi şeyler biraz hızlarını kesiyordu. Korkunç kazanın haberini haftalar öncesinden alan Godoy ailesi onları yeniden konuk etti, hassasiyetlerinden ressama ayrı bir oda verdiler, böylece ailenin ilgisinden uzak kalmaksızın kendine ait sessiz sakin bir köşede dinlenebilecekti. Çatı katında bulunan odası aslında evi çevreleyen ağaçların büyümesiyle işlevini yitirmiş bir gözetleme yeriydi. Kavurucu sıcaklar geçmeye başladığından (mart ortasındaydılar) odayı ona verebilmişlerdi; yaz ortasında seramik fırınına dönen oda ancak sıcaklar geçince kullanılabiliyordu.

İnsanlardan uzaklaşmak ona yaramıştı; kendini daha iyi hissediyor, Krause'ye tam gün izin verebildiğine seviniyordu, bunun sebebi örnek bir refakatçi olan sadık dostunun varlığından rahatsızlık duyması değildi; bunca tersliğin ardından Mendoza kentinin ve insanlarının tadını çıkarabilsin diye onu rahat bırakmayı istiyordu. Başkalarına yük olduğunu düşünmek dahi ödünü koparıyordu. Çatı katında tünediği geçici yuvasında kendine güvenini olabildiğince tazelemeye uğraşıyordu.

Günlerce kendiyle baş başa kalıp düşündü. Başına gelenleri sindirip geleceğe dair makul bir yol belirlemesi gerekiyordu. İçin için yaşadığı bu tartışmaların dışavurumu mektuplarına yansıdı ve vaktinin çoğunu yazışmalara ayırdı. Küçücük ve bitişik harfli elyazısıyla sayfalar dolduruyordu. Kendini bildi bileli mektup yazımında ustaydı. Duru, düzenli, açık, ayrıntılara önem veren bir tarzı vardı. Hiçbir noktayı es geçmezdi. Her mektubu özenle sakladığından yaşamöykücülerine bol miktarda belge bırakmıştı ve henüz yapılmamış olsa da, seyahatlerini hiçbir nefesi, hiçbir tepkiyi, hiçbir noktayı atlamaksızın, günbegün, hatta saatbesaat yeniden inşa etmek mümkün olabilirdi. Rugendas'tan geriye kalan hazine değerindeki bu mektuplar ressamın pek sır saklamamasına rağmen gizemini hep koruduğunu gösterir.

Mendoza'da geçirdiği ilk birkaç gün boyunca aksi davranması sebepsiz yere değildi. İşleri gecikmekteydi, zira San Luis'ten beri iş namına titrek harflerle yazılmış yarım yamalak bilgi notları ve yerine getirme vakti gelip çatan açıklama vaatlerinden başka bir şey postaya vermemişti. Lakin yaşadığı feci olayın ardından kendisiyle yüzleşmeye ihtiyaç duyduğu da bir gerçekti, bu ihtiyacı karşılamak içinse gayet talimli olduğu mektup yazımından başka çaresi yoktu. Kaleme aldığı mektuplar sayesinde hem bu dönemde gerçekleşen olaylara hem de

olayların kendi üzerine yarattığı etkilere dair birçok bilgi günümüze kadar gelmiştir. Ressam olarak Rugendas'ın görevi gördüklerini belgelemekti ve bu konuda kusursuzluğa ulaşması sayesinde belgeleme huyu, insan olarak Rugendas'ın da doğasının bir parçası haline gelmişti.

Yazıştığı kişilerin ilki ve en önemlisi, kendi doğduğu şehir olan Augsburg'da yaşayan kız kardeşi Julie'ydi. Aralarında dokunaklı bir samimiyet vardı. Rugendas kız kardeşinden hiçbir şey saklamazdı, şimdi de saklamak için herhangi bir neden görmüyordu. Fakat yazışmalarında Julie'nin her şeyi anlatmadığını fark etmişti. Başka bir deyişle: Bir şeyler anlatsa da (çünkü her şeyi paylaşırlardı) illa dışarıda bir şeyler kalıyordu. Her şeyin dahi yetersiz kaldığı durumlardandı. Belki de başka "her şeyler" mevcut olduğundan böyleydi ya da belki bu "her şey" sadece anlatılanları kapsıyordu, anlatanın küçük dünyasının bir yüzü yörüngedeki gezegenler gibi hep saklı kalıyordu. Bu duruma Rugendas'ın mektuplarında bulunmayan, çağdaş bir isim vermemiz gerekirse, bir "retorik" sorunu olduğunu söyleyebiliriz. Rugendas sanki bu olanları öngörmüş gibi yazıştığı kişilerin sayısını sürekli artırmış ve dünyanın farklı yerlerinden olmalarına özen göstermişti. Böylece birbirinden farklı konularda yazışmalarda bulunabiliyordu; yazıştığı kişiler arasında fizyonomik ressamlar, doğabilimciler, tarım uzmanları ve çiftçiler, gazeteciler, ev hanımları, koleksiyoncu zenginler, çileciler, hatta özgürlük savaşçıları dahi vardı. Her birine ayrı konularda yazıyordu ve bütün yazdıklarının kaynağı kendisiydi. Değindiği konular şu tuhaf imkânsızlığın etrafında dönüyordu: "'Ben bir ucubeyim' cümlesi nasıl aktarılabilir?" Cümleyi kâğıda geçirmek kolaydı. Esas zorluk cümlenin anlamını aktarabilmekteydi. Özellikle Şili dostlarına, bilhassa da birkaç ay evvel söz verdikleri gibi kendisini Santiago'daki evlerinde misafir edecekleri-

ni haber veren Guttiker'lere yazdığında içini bir telaş alıyor, abartının dozunu daha da artırıyordu. Zira görüşmelerine az kalmıştı ve onları hazırlaması gerektiğini düşünüyordu. Böyle bir durumda sürprizin etkisini azaltmak için yapılması gereken abartmaktı. Lakin yüzünün hali abartıya pay bırakmayacak kadar fenaydı. Hele de Guttiker'lerin abartı payını hesaba kattıkları düşünülürse söyledikleri abartılı kaçmak şöyle dursun, hafif bile kalabilirdi. Böylece beklediğinin tam tersi bir etki yaratmış olurdu.

Her şeye rağmen insanlardan elini ayağını çekmedi, hatta tam tersini yaptı. Bünyesi bol açık hava ve egzersize ihtiyaç duyuyordu. Yarı kötürüm haline, sürekli saplanan baş ağrılarına, altüst haldeki sinirlerine ve ilaçlara bağımlılığına rağmen günün en aydınlık saatlerini ata binerek ve açık havada resim yaparak geçirmeye özen gösteriyordu. Sadık dostu Krause de yanından eksik olmuyordu; çünkü birkaç defa baş ağrıları evden uzakta saplanınca Rugendas'ı kendi atının arkasına bindirip dörtnala dönmek zorunda kalmış, yol boyunca dostunun çığlıklarını dinlemişti. Gerçi dışarı çıktığında başına daha ilginç şeyler de geliyordu. Rugendas en çok atının tepesinde tam bir beyefendi gibi duruşuyla dikkat çekiyordu. İnsanlar onu görmek için toplanıyordu, zaten şehrin resmedilmeye değer yarı vahşi mekânlarında insan nezaket beklemiyordu. Çocuklar fena olmasına fenaydı ama çocuk gibi davranan yetişkinler onlardan da beterdi. Rugendas'ı devasa sulama pompalarının (o sıralar bu aletlere sardırmıştı) resmini yaparken görünce meraktan çatlıyor, çizimlerle dolu kâğıtlarını görmek istiyorlardı. Akıllarından neler geçiyordu acaba? Rugendas ise kalemi eline her aldığında şeytana uyup kendi resmini çizmemek için kendini zor tutuyordu. Hava yaz sonuna yaraşır biçimde kusursuzdu. Peyzajlar sürekli de-

ğişiyordu; belli saatlerde güneş ışığıyla sarmalanıyor, şeffaflaşıp dalga dalga bitmek bilmez ayrıntılarını açığa vuruyorlardı. Heybetli surlar gibi göğe yükselen And Dağları'nın ardından süzülen akşamüstü güneşi ışıklar saçan bir hayalet gibi parıldıyordu; insanın aklını karıştıran bu göz yanılmasının ortasında zamansız gonca veren akşamüstü gülleri beliriyordu. Alacakaranlık on-on iki saat sürüyordu. Geceleriyse kuvvetli rüzgârlar yıldızları ve dağları iki dostun gezi rotalarına uyacak şekilde düzenliyordu. Şayet Budistlerin dediği gibi, çakıl taşından kuru bir yaprağa ve atsineğine kadar bütün varlıkların ezelden beri var olduğu ve ebediyen de var olacağı, her şeyin büyük bir yeniden doğuş döngüsü içinde bulunduğu doğruysa her şeyin farklı zaman dilimlerindeki tek bir insandan meydana geldiği söylenebilirdi. Herhangi biri olabilirdi bu; Buda ya da bir dilenci, bir tanrı ya da bir köle olabilirdi. Belli bir süre sonra evrenin tamamı eski şekline kavuşarak bir insana dönüşecekti. Bu durum yöntem açısından önemli sonuçlar doğuruyordu: Öncelikle onu ilahî bir mekanizmanın bütün kısımlarını evvelden belirlenmiş yerlere yerleştiren otomatiğe bağlamışlıktan kurtarıyordu; artık her kısım bir başkasına dönüşebilirdi ve bu dönüşüm zaman döngüsü içinde değil anlam döngüsü içinde gerçekleşecekti. Bu fikir gerçekliğin bambaşka bir şekilde kavranmasını sağlayabilirdi. Rugendas kendi eserlerindeki her bir çizginin görünür gerçekliğe karşılık gelen, gerçeğin tıpatıp aynısı bir çizgi olmaması gerektiğini fark etmeye başlamıştı. Tam tersi, çizgi, yapıcı bir işleve sahipti. İşte bu yüzden çizim düşünceye indirgenemezdi, böylece yöntemi harfi harfine uygulamasına rağmen çizime devam edebiliyordu.

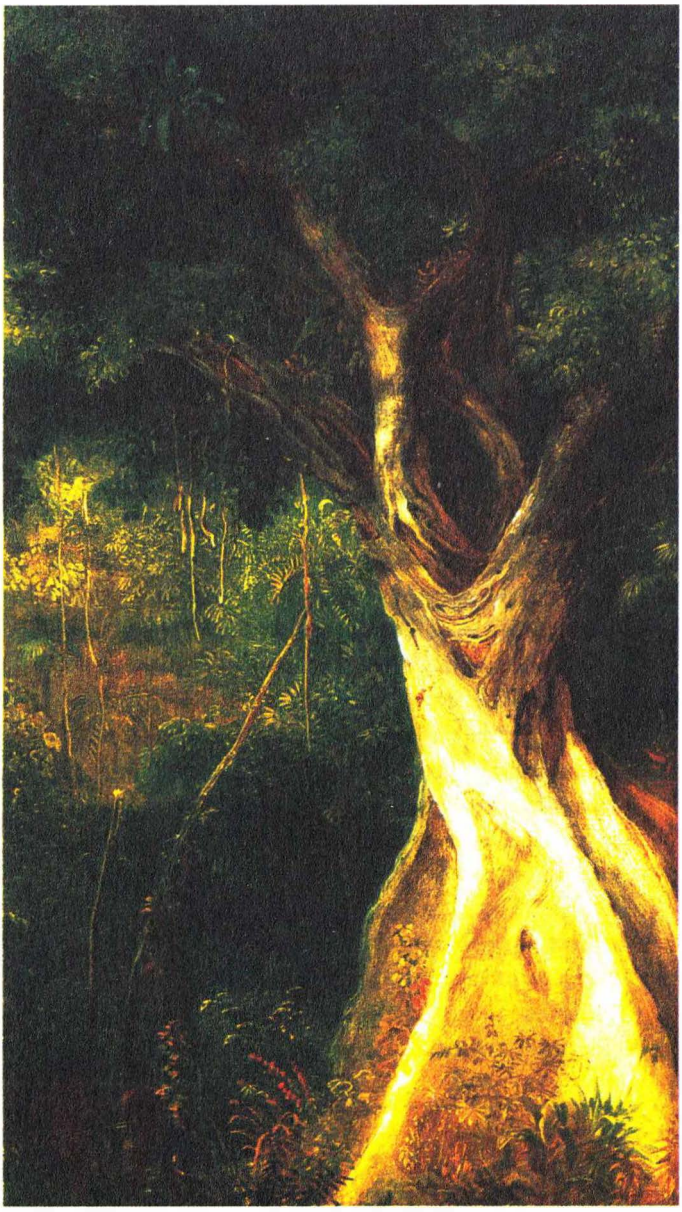
Godoy ailesi ressamın haline bir türlü alışamamıştı. Rugendas'ın gelecek için ders çıkarması gereken, ilginç bir durumdu bu. İnsan en fenasına kadar her türlü bi-

çimsizliğe alışabiliyordu; ama işin içine seğirip kasılmalar, anlamsızca tekrarlanan hareketler girince haliyle, alışmak zorlaşıyordu. Ayıp olmasın diye karşısında normal davranıyorlardı. Rugendas nezaketine ve konuşkanlığına rağmen tatlı gelmeden yemek masasından kalkmaya, gecelerini yalnız geçirmeye başladı. Onları atlatmakta zorlanmıyordu, ne de olsa mazereti gerçekti: insanüstü baş ağrıları yüzünden çatı katındaki yatağından çıkamıyor, sancılar başlayınca oynatıcılarının büyülediği yılanlar gibi kıvrım kıvrım oluyor, sırf yatakta değil döşemenin üstünde, duvarlarda, tavanda kıvranıyordu... İlaç etkisini gösterdiğindeyse mektuplarına dönüyordu.

Yazarken samimiyeti konusunda kuşkuya yer vermeyecek bir dil kullanmaya özen gösteriyordu. Şöyle bir mantık yürütüyordu: doğruyu söylemekle yalan söylemek için neticede aynı gücü harcadığına göre lafı dolandırmadan doğruyu söylemesi gerekmez miydi? Henüz deney aşamasındaydı. Lakin söylemesi kolay yapması zordu, hele de söylemenin yapmaya eşit olduğu bu durumda.

Belki de bünyesi morfine asla alışamayacaktı. Belki de yine ikinci ya da üçüncü safhaya dönüyordu. Ya da belki doğa fizyonomisi ressamları afyon, baş ağrısı ve sinirsel çöküşe maruz kalınca ortaya böyle eşsiz sonuçlar çıkması olağandı. Kesin olan tek şey, "doğruluk" kavramının Rugendas'ın zihninde dev boyutlar kazandığı ve çatı katındaki odasında geçirdiği geceleri zehir ettiğiydi.

Bu dönemde yazdığı mektuplarda kendisi için çılgınlık derecesinde takıntı haline gelen görünüşte alakasız bir konuya değinmekteydi. Avrupa'da şöhretini perçinleyen *Resimlerle Brezilya Seyahati* adlı kitabı aslında başkası tarafından yazılmış, Fransız gazeteci ve sanat eleştirmeni Victor Aimé Huber (1800–1869) kitabı Rugendas'ın notlarından yola çıkarak kaleme almıştı.

Vaktinde olağan karşıladığı bu kitabı Rugendas artık epey tuhaf buluyor, böyle bir fikre nasıl razı geldiğini sorgulayıp duruyordu. Aslen Y'nin kaleme aldığı bir kitabın X'in imzasıyla yayınlanması saçmalığın daniskası değil miydi? Teklif geldiğinde düşünmeden kabul etmişti çünkü böyle bir kitap doğası gereği hayli çetrefilli olduğundan yayına hazırlık süreci kafasını allak bullak etmişti. Projenin finansmanından renk plakalarına kadar bir sürü koşuşturmanın arasında metnin yazımı da alelade bir teferruat gibi gelmişti. Kitabın en çekici kısmı, içindeki yüz adet litografiydi; bizzat Rugendas'ın elinden çıkan üç tanesi hariç hepsi Fransız sanatçılara aitti; litografilerin basıldığı Engelmann & Co. matbaası o zamanlar haklı olarak Avrupa'nın en iyi matbaası kabul edilse de ressam tuzaklarla dolu birçok aşamadan meydana gelen titiz baskı sürecini bizzat denetlemek zorunda kalmıştı. Metinler resimlere eşlik eder gibi ikinci planda kalmıştı; vaktinde dikkatini çekmese de artık fark etmeye başladığı diğer bir noktaysa bakış açısıyla alakalıydı; metnin ikincil bir unsur, bir ek gibi algılanması onu kitabın "çizge" kısmından ayırıyordu. Oysa aslında, artık idrak edebildiği üzere, ikisi de aynı bütünün birer parçasıydı. Gölge yazar, namı diğer *nègre*, safi teknik bir görevi yerine getirdiğini mazeret göstererek eserin özüne kadar sızıyor, konuşma notları ve belgelerden aktarılan kopuk cümleleri kendince sıraya koyuyordu. İyi de zaten her şey bir belgeydi! Her şeyin başında ve sonunda bu vardı zaten! Özellikle de başında (çünkü sonu sanat ve bilim tarihinin puslu patikalarında kayıplara karışıyordu). Fizyonomik yöntemin esas konusu olan Doğa başlı başına bir belgeydi. Hiçbir bilgi diğerlerinden kopuk değildi. Düzen, dünyanın görüngüler aracılığıyla ifşasında saklıydı, söylemin düzeni de aynı şeylerden şekilleniyordu. Kendi zihinsel durumu da bu düzenin bir parçası oldu-

ğundan dışarıdan delisaçması gibi görünen kaos halini inceleyip mantığını anlaması şarttı. Bu noktada araya girip Rugendas'ın kullandığı morfinin saf olmadığını belirtmek gerek; o zamanlar morfin şimdiki gibi sentezlenmiyor, afyonun aktif bileşenlerinden biri bromüre katılarak saklanıyordu. Böylece en güçlü ağrıkesiciyle en güçlü antidepresanın faydalı etkileri bir araya geliyordu. Yüzü Budistlerin sonsuz yeniden doğuş döngüsünün takılı kalmış yelkovanı gibi seğirip duruyordu. Geçmişte yaptığı hatalardan kaynaklanan "yayıncı sancısını" dindirmeye yönelik tuhaf bir çözümdü bu.

Guttiker'ler mektuplarında Rugendas'a yola çıkması için ısrar edip dursalar da yolculuk ertelenmeye devam ediyordu. Ressam, vaktinin çoğunu yazarak geçiriyordu; tanıdıklarının karşısına yeni suratıyla çıkmaya hâlâ çekiniyordu, ayrıca hem acılarının kısmen de olsa düzelmesi hem de tedavinin fayda edeceğine inancının azalması dolayısıyla tıbbi müdahale için acele etmiyordu. En önemli gerekçesi de, Mendoza'da havaların resim yapmak için tam kıvamında olmasıydı. İşin içine bir de yeni unsur girmişti: İki dost, ressamın sağlığının elverdiği ölçüde, gezintilerini uzatmaya başlamışlar, gittikçe güneye sokularak tropikal görüntüsüne rağmen gizemli bir biçimde soğuk olan, masmavi gökyüzü ve yemyeşil yaprakların sonsuzluğa uzandığı yerlere gelmişlerdi. Geceleri eyalet başkentinin on fersah güneyindeki küçük bir köy olan San Rafael'de veya yöredeki Godoy ailesinin akrabaları ve ahbaplarına ait çiftliklerde kalıyorlar, kıvrımlı vadilerde bazen günler boyunca gezinerek karşılaştıkları manzaraları giderek daha olağanüstü bir hal alan suluboya tablolara aktarıyorlardı. Günleri öyle keyifli geçiyordu ki dönmek akıllarına bile gelmiyordu. Bu haftalarda yazılan mektuplardaki kimi belirsizliklerden yola çıkarak uydurulan efsaneye göre Rugendas en güneye

kadar inerek beyaz adamın henüz işgal etmediği topraklara ulaşmış, bambaşka bir dünyanın aşılması imkânsız kapılarına; hayalleri süsleyen buzullara ve gezgin buz dağlarına kadar gitmişti. Bu doğa olaylarına dair çizimleriyse efsaneyi destekler nitelikteydi. Çizimleri dünyamızın çok uzağındaki yerlere aitti sanki. Efsane doğruysa Rugendas bir Ölümsüz gibi havada süzülerek bilinenden bilinmeyene geçmiş olmalıydı. Zihninde bunu zaten hep yapmaktaydı. Lakin bunu öyle alelade bir şekilde yapıyordu ki, inanılmaz olaylar, anekdotlar ve kesitlerle arasında ciddi bir tezat oluşuyordu.

Aslında içinde bulundukları doğa kendilerine öyle yabancı, dolayısıyla da öyle ilham vericiydi ki Rugendas gördüklerinin gerçek mi yoksa kendi bilincindeki gelgitlerin ürünü mü olduğunu dostuna onaylatmaya ihtiyaç duymuştu. Kuşlar ağaçların arasında kimseye aldırmadan bambaşka şekillerde ötüp duruyor, çulluklar ve kıllı sıçanlar ayak seslerini duyunca etrafa kaçışıyor, cüsseli sarı pumalar karlı kayaların tepesinden onları gözlüyorlardı. Kondor ise uçurumların tepesinde düşüncelere dalmışçasına süzülüyordu. İçlerinde başka uçurumlar barındıracak kadar derin uçurumların dibinden kule gibi ağaçlar yükseliyordu. Cıvıl cıvıl renkli çiçeklerin açtığını gördüler, büyüklü küçüklü bu çiçeklerin kimi hayvan pençesine benziyordu, kimiyse elma gibi yusyuvarlak ve tombul birer böbreğe. Akarsular sis düdüğü gibi kıvrımlı kabuklularla, suyun dibinden daima akıntıya karşı yüzen, dana kadar, pespembe somon balıklarıyla doluydu. Maymun çıkmaz ağaçlarının koyu yeşil yaprakları kâh gölgelere saklanıp kara kadife görünümüne bürünüyor kâh amuda kalkarcasına yükseklere uzanıyordu. Yumuşak ve buz gibi gövdeleri sarı kauçuk boruları andıran narin mersin ağaçlarının görüntüsü göllerin durgun sularından yansıyordu. Liken kaplı kayalar vahşi koltuklara

benziyor, eğrelti otlarının dalları esintilerin etkisiyle çılgınca titreşiyordu.

Derken bir gün buraların ansızın ölümcül saldırılar gerçekleştiren yerlilerin bölgesi olduğunu hatırladılar. Yerden bittikleri söylense hiç şaşırmazlardı. Lakin uzaklardan geldikleri açıkça belliydi, kim bilir nerelerde yaşıyorlardı, dağların eteğindeki ormanları medeniyete bir çırpıda girip çıkmalarını sağlayan birer geçit gibi kullanıyorlardı. Konuya dair, ressamın aklında kazadan evvel yer eden anıyı çağrışımlar değil, gerçek bir olay oldukça beklenmedik bir biçimde hatırlattı. Geceyi San Rafael yakınlarındaki bir besi çiftliğinde geçirmişler, öncesindeyse üç gün boyunca tepelerdeki cennetvari yeşilliklerde kamp yapmışlardı; iniş sırasında doğrudan Mendoza'ya dönmeyi planlasalar da resme dalınca geceyi çiftlikte geçirmeleri gerekmişti, çiftliğin sahibi yaz faslını sonlandırmış, şehre dönmek üzereydi, zira çocukların okulları oradaydı. Aşırı hassas bir dönemden geçen Rugendas gece boyunca baş dönmeleri ve ağrılarla boğuşup durmuştu; bunları öyle büyük dozda morfinle bastırmaya çalışmıştı ki şafak söktüğünde terden sırılsıklam, yüzü seğirmeler içinde, gözbebekleri güneşin kalbine bakıyormuş gibi minnacık, uykuyla uyanıklık arasında gidip gelmekteydi.

Güneş doğar doğmaz evin avlusu bağırtılar ve toynak sesleriyle yankılanmaya başladı.

Baskın var! Baskın var!

Ne?

Baskın var! Baskın var!

Ev fücceten hareketlendi, sanki evdeki herkes kendini çılgınca duvarlara fırlatıyordu. İki dost kaldıkları odadan avluya bakan balkona çıktılar. Krause olan biteni anlamak, saldırının boyutunu kavramak ve Mendoza'ya kaçabilmenin mümkün olup olmadığını öğrenmek iste-

miş, bir yandan da aynı soruları yataktaki dostuna yöneltmişti; oysa Rugendas da yarı giyinik halde sendeleyerek Krause'nin arkasından fırlamıştı. Krause istese otoritesini kullanıp onu yatağa döndürebilirdi ama buna değmezdi; uykusunda gezinen ucube kargaşanın ortasında kimsenin dikkatini çekmezdi; ayrıca kaybedecek vakitleri yoktu. Bu yüzden Rugendas'ın dilediği gibi gezinmesine izin verdi.

Erkekler çiftliği savunmak için bir araya geliyorlardı. Ne ilk ne son kez baskına uğradıklarından yerlileri silahlarla karşılamaları gerektiğini biliyorlardı ve hayli rahatlardı. Neticede bu da çiftlikteki diğer işler gibi bir işti. Ancak tecrübeli olmaları düzenli oldukları anlamına gelmiyordu; saldırının ani ve beklenmedik oluşu düzene girmelerini imkânsız kılıyordu. Temel strateji bilgileriyle, olabildiğince çabuk bir karşı saldırı planlıyorlar ve gerek duyulduğunda kullanılacak bir acil kaçış yolu belirliyorlardı; çünkü önemli olan yağmadan olabildiğince fazla hayvanı kurtarmaktı.

Bir ulağın getirdiği haberlere bakılırsa ilk saldırı şafakla birlikte Postane'ye yapılmıştı, herkes katledilmiş ve vahşet yöredeki diğer mekânlara sıçramıştı. Fazla ilerlemiş olamazlardı ve şimdiden çevredeki çiftliklerde küçük birlikler toplanmaya başlamıştı. Yağmacıların yaklaşık bin kişi olduğu tahmin ediliyordu; yani orta boyludan hallice bir baskındı.

Bir grup rençper evde kalıp çocuklarla kadınları koruyacaktı; ev sahibinin Krause'ye anlattığına göre ev birkaç adımda adeta bir kaleye dönüşüyordu ve dönüşüm başlamıştı bile. Krause kendilerinin yapabileceği bir şey olup olmadığını sordu; evde kalsalar da diğerleriyle beraber dışarı çıksalar da işe yarayabilirlerdi.

Çığlıklar ve emirlerle (ve heyecanlı el kol hareketleriyle) kesilip duran bu konuşma avlunun ortasında ger-

çekleşmekteydi, hemen yanı başlarındaysa silahlı adamlar toplanmaktaydı. Uyku mahmurluğunu halen üzerinden atamayan Krause, biraz ikilemde kaldı ve dostu odasına gitti mi diye bakmak için arkasını döndü... Hayır, hâlâ yanındaydı, suratını şapkasıyla örtmüş, ağaç gibi hareketsiz dikilmekteydi. Krause'nin koluna girmesi fazlasıyla irkilmesine sebep oldu. Konuşulanları duymuş muydu? Yanıt niyetine bir şeyler geveledi... Hayır, hiçbir şey duymadığı ve olan biteni anlayamadığı belliydi. Krause oracıkta kararını verdi; dostunu yatağa götürecek, sonra da kalıp çiftliğin savunmasına yardım edecekti. İster istemez üzülmüştü: ikisi hep yerlileri iş üstünde görmenin hayallerini kurup durmuşlardı, şimdiyse ellerine geçen fırsatı değerlendiremiyorlardı. Çiftçiyle adamları gürültü patırtı içinde ön kapıdan çıkarken Krause Rugendas'ı kolundan çekiştirerek eve geri götürmekteydi. Başka taraflara gitmesin diye arkasına geçip kollarını tutarak ona hem yön veriyor hem de devrilmeden yürümesini sağlıyordu. Adımları kaskatıydı, vücudunun geri kalanı arasındaki bağlantıysa kopmuş gibiydi. Hâlâ bir şeyler gevelemekteydi ve Krause ilgi göstermeyince çığlığı bastı. Balkona döndüler. Krause yüzünü görebilmek için dostunun önüne geçti ve, biraz rahatsızlık duyarak, ne dediğini sordu. Şal mal, diye bir şeyler söylüyordu. Krause odanın kapısını açınca Rugendas aceleyle içeri daldı. Doğrudan resim çantasının başına gitti; dostununkini de eliyle işaret etti. Krause gözlerine inanamasa da her şey ortadaydı: Ünlü Rugendas, haline aldırmadan, gidip baskını resmetmek istiyordu. Krause yatağa çöküp kalmıştı. Hayır, diyordu, mümkün değil bu. Rugendas ise hiç oralı değildi. Ayaklarının çıplak olduğunu fark etmiş ve hummalı bir çabayla çizmelerini giymeye girişmişti. Başını kaldırıp Krause'ye baktı: Atlar, dedi. Krause'nin aklına dostunu caydırmak için bir fikir geldi: bir-

kaç saat uyku çekip öğlene doğru uyanabilirlerdi. Kargaşanın akşama kadar dinmeyeceği kesindi. Lakin Rugendas'ın onu duyduğu yoktu, başka bir boyutta gibiydi. Hareketlerinin etkisiyle oda, dünyada bir çeşit dönüşüm gerçekleştirmeyi kafaya takmış çılgın bir mucidin laboratuvarına dönüşmüştü. Odanın bir türlü aydınlanamayan loşluğu Rugendas'ın Flamanlara özgü kararlı yüz hatlarını ortaya çıkarıyordu. Mor aslan dört ayak üstünde çizmeleriyle boğuşuyordu. Krause koşar adım ahırın yolunu tuttu, ardından da çizmeli dostunun gevelemeleri geliyordu: Eşarp! Eşarp! Şal! Atlardan yalnızca Yıldırım'ı ve Doru'yu aldılar. Seferleri büyük ihtimalle resim yaptıkları pikniklerden farksız olacaktı, üstelik ata binmek ve somut bir şeylerle uğraşmak çilekeş dostuna biraz olsun nefes aldırıp kafasını rahatlatabilirdi. Karşılaştıkları güzellikler nedeniyle son günlerde kendini fazlaca zorladığına şüphe yoktu. Baskının zamanlaması kötü olmuştu ama en kötü ihtimalle Rugendas'ın enerjisini tüketmesine yarayacaktı, daha doğrusu tüketmeyi bitirmesine, hem bazen insanın ümit tazelemesi için işlerin iyice dibe vurması gerekirdi.

Rugendas elinde kömür kalemlerle dolu küçük çantası, suratında şapkasıyla avlunun ortasında Krause'yi bekliyordu. Hâlâ şaldan bahsetmekteydi ve Krause ne demek istediğini sonunda anladı. İyi bir fikirdi, kafası bunca şeyle dolu olmasa kendi aklına dahi gelebilirdi. Bir bakayım, dedi, hem bu arada hanımefendiye de planımızı haber vermiş olurum. Rugendas da ona eşlik etti, evin sahibesini mutfakta buldular ve hasta adam bütün gücünü toplayıp kadına alışılmadık bir ricada bulunarak ayin şalını istedi, şalın âdetten siyah olduğunu söylemeye gerek bile yoktu. Güney Amerikalı kadınların evleri Katoliklere özgü bu tür ıvır zıvırla dolup taşardı. Rugendas şala neden ihtiyaç duyduğunu açıklamasa da hanımefen-

di adamın şalı çirkinleşen suratını ve dehşetengiz seğirmelerini gizlemek amacıyla istediğini düşünmüş olmalıydı. Hatta böyle mübarek bir örtüyü daha önce istemediğine şaşırmış olsa gerekti. Mendoza'lılara göre (ki aynısı Şilililer için de geçerliydi) bunda hiçbir tuhaflık yoktu zira "örtülüler" (yani maskeli adamlar) yörenin en köklü ve saygıdeğer geleneklerindendi. Yine de herkes başka şeyin telaşındayken alışılmadık nesneler rica edip hiçbir açıklamada bulunmamak tuhaf sayılmazdı. Hanımefendi hizmetçilerden birine şalı getirmesini söyledi ve bekledikleri sırada adamlara çarpışmaları izleyebilecekleri yerler ve olası saldırı yönleri konusunda birkaç tavsiyede bulundu. Çarpışmaları resmetme fikrinden dolayı onları tebrik etti, birbirinden ilginç görüntüler yakalayacaklarına emindi. Gerekli önlemleri aldıkları ve aradaki mesafeyi korudukları sürece sorun yoktu. Silahları var mıydı? İkisinin de tabancası vardı. Hayır, kendisi için kaygılanmalarına hiç gerek yoktu, ev güvenliydi. Aynı şeyi birçok kez yaşadığından artık hiç korkmuyordu. Hatta aralarında gülüştüler; görmüş geçirmiş bu insanlar zamane saçmalıklarına gülüp geçiyorlardı. Bir sürü rezilliği, kepazeliği değer bellemişlerdi. Yerliler hayatın gerçeklerinden biriydi. Yabancı onların resmini mi yapmak istiyordu? Bunda hiçbir tuhaflık görmüyorlardı.

İncecik oyalı siyah şal nihayet geldi. Rugendas hürmetle teslim aldığı şalın ışık geçirip geçirmediğini kontrol etti ve görünüşe bakılırsa memnun kaldı. Lafı uzatmadan vedalaştı ve emaneti hava kararınca sapasağlam geri getireceğine dair söz verdi. O saate kadar, dedi hanımefendi pervasız bir kahkaha patlatarak, beni çoktan Madam Pehuenche etmiş olabilirler. Tanrı korusun, diye ünledi Krause, kadının uzattığı elini öpmek için eğilirken.

Evden dışarı çıktılar. Bir rençper avlunun kapısını açık tutuyordu, çıktıklarında arkalarından sürgüleyecek-

lerdi. Rugendas, şalı deliler gibi evirip çeviriyordu ve balkonu taşıyan sütunlardan birine tosladı. Atlarının sırtına atladılar. Hop! Ama ressam atına ters binmişti, yüzü atın kuyruğuna dönüktü. Hayvanlar harekete geçtiğinde Rugendas yüzünü şalla örttü, şapkasını başına geçirdi ve örtüye ensesinde bir düğüm atıp yakasını düzeltti... Dizginleri eline almak istediğindeyse boşluğu avuçladı... Atının başı yoktu! Ata ters bindiğini ancak o zaman fark etti ve sirk cambazları gibi insanın yüreğini ağzına getiren birkaç manevranın ardından eyerine düz oturmayı başardı. Bu arada (Krause utancından önden gitmekteydi) çiftlikten çıkmışlardı ve devasa kapılar arkalarından "güm" diye kapanarak etraftaki kuşları bağırttı.

San Rafael'in o bildik tatlı sabahı onları özgürlük şarkılarıyla selamlıyordu. Güneş ağaçların arasından yükselmekteydi. Atlarını yan yana sürmekteydiler. Yıldırım ve Doru dinç ve uysaldı, adımları düzgün, suratlarıysa ifadesizdi. Her şey yolunda mı, diye sordu Krause. Evet! İyi misin? Evet! Etrafı rahatça görebildiği belliydi. Yüzü şalın ardındaydı. Yaraları görünmüyordu. Ama elbette bu amaçla örtünmemişti. Örtünün amacı ışığı süzmekti. Kafası allak bullak, sinirleri harap olduğundan ışığın doğrudan vurmasından rahatsız oluyordu; gözbebekleri küçülebileceği kadar küçülmüş, birer noktacığa dönmüşlerdi, morfin yüzünden vücudu değişimlere kolay uyum sağlayamıyor, aydınlık mekânlar katlanılmaz hale geliyordu. Tablolarına bir adım daha yaklaşmıştı sanki. Alışkanlığın azizliğine uğrayan Krause kara örtünün ardında olsalar dahi seğirmeleri gözünde canlandırabiliyordu.

Sahiden de muhteşem bir sabahtı, tam baskınlıktı. Gökyüzünde tek bir bulut bile yoktu, havada şiirsel bir titreşim vardı, ağaçlar kuşlarla süslüydü. Dünya denen kutunun kapağı tek bir dava uğruna açılmıştı: savaş, medeniyetlerin yüzleşmesi, tıpkı tarihteki büyük başlangıç-

larda olduğu gibi. Uçsuz bucaksız bir çayırda uzaklardan gelen silah seslerini duyunca atlarını dörtnala koşturmaya başladılar.

Krause hiç mektup yazmamıştı, daha doğrusu kimse yazdıklarını saklamaya zahmet etmemişti. Bu yüzden aklından geçenleri kestirmek ancak dolaylı tahminlerle mümkündü. Rugendas mektuplarında defalarca onu kaygılı gördüğünden bahsetmişti (Rugendas kendi durumunu betimlediği mektuplarda Krause'yi bir belagat unsuru, bir "renk" olarak kullanıyordu: İşine gelen hislerine yer veriyor, hatta bazen uyduruyor, nezaketinden ya da utancından kendi ağzından söylemeye çekindiği şeyleri böyle dile getiriyor, "K. yeni çizimlerimin eskisinden kötü olmadığı fikrinde," benzeri cümleler kuruyordu.) Krause dostu için kendine görev biçtiği yükümlülükleri aksatmasa, hatta fazlasıyla yerine getirse de düşüncelerine ve hüzne gömülüp dalgınlaşmaktaydı. Çiftlikten çıktıklarından beri zihninde dostunun sağlığına dair hazin düşünceler dönüp durmuştu. Bu çılgınlığa çanak tuttuğu için suçluluk duyuyordu ama dahası da vardı: Bu maceraya girişmesinin özünde "atın ölümü arpadan olsun" benzeri bir tutum yatıyordu, ölüm döşeğindeki bir adamın son dileğini yerine getiriyordu sanki. Tuhaf tepkiler vermesi de bundandı: Ölüm, vaktinin henüz gelmemesine aldırmadan gagasını aralarına sokuvermişti. Seyahat ederken öyle çok insanla, öyle çok insanlıkla karşılaşılıyordu ki sıranın bu insanlara gelmesi haksızlık gibi görünüyordu. İnsanın başkası için, "Neden o?" diye sormaması ne kadar doğalsa kendisi için de, "Neden ben?" diye sormaması bir o kadar rezil ve olanaksızdı. Elbette Krause'nin sorusu, "Neden ben?" değil "Neden o?" şeklindeydi; ama ikisinin arasındaki yakınlık soruya başka bir boyut katarak daha rahatsız edici hale getiriyordu: "Neden ben değilim?" Aniden kendini bir kazazede, bir varis, Rugendas'ı

uzun uzadıya içinde taşıyıp oradan oraya sürüklemiş biri gibi görmeye başladı. Şayet ikisi, indirgemeci yaklaşımıyla kendince kanaat getirdiği üzere, bütün insanlığı temsil ediyorlarsa, sıranın gelme ihtimali ikisi için de eşitti. Üstelik birisinin sırası gelse bile denge bozulmazdı. Neticede bu görkemli baskın günü "Krause'nin öldüğü gün" olarak tarihe geçebilirdi. Yollarını ayırmalarına sebep olacak onca hadise atlatmalarına rağmen hâlâ beraber olmalarının sebebi buydu. Dostluğun anlamı buydu: hayatta kalmak, yaşamda ve ölümde. Suçluluk ve hasret hislerinin kaynağı buydu işte, bu hislerin neticesinde ortaya çıkan hüznün sevinç mekanizmasında belli bir işlevi vardı: Ölülere dair iyi fikirler ancak hüzne kapılınca ortaya çıkardı ve bu fikirler, yöntemi uygularken işe yarayabilirlerdi.

Yerlilerle karşılaşmanın heyecanına kapılmışlardı. Neredeydiler? Tablolara layık ışıl ışıl bir şafakta onları arıyorlardı. Tesadüf eseri Postane'den geçtiğini tahmin ettikleri bir yola sapınca hızlandılar, silah sesleri her dakika daha yakından geliyordu ve çok geçmeden çığlıklar da kulaklarına çalındı. Yerlilerin sesini hayatlarında ilk kez duyuyorlardı.

İki yanı ağaçlıklı, dar yolları hizaladıklarında unutulmayacak seyahatlerinin ilk çarpışmasına tanık oldular. Uzakta beyaz Postane binası oyun zarı gibi ufacık görünüyordu. Ondan biraz daha yakında, atlarının tepesinde havaya ateş eden bir grup çiftçi vardı, yerlilerse kendi atlarını çığlık çığlığa koşturuyorlardı. Her şey çok hızlı gerçekleşiyordu, buna vadiyi doludizgin inen kendileri de dahildiler. Sonradan tanık olduklarında da aynen tekrarlanan, çarpışmanın işleyişi şöyleydi: Vahşilerin elinde sadece kesici ve delici silahlar, yani uzunlu kısalı mızraklar ve bıçaklar vardı, beyazlarsa tüfekliydi ama sadece caydırma amacıyla havaya ateş ediyorlardı; böylece be-

yazlar aradaki mesafeyi koruyarak vahşilerin katliam yapmasını önlüyorlardı. Böyle karşılıklı gidip gelmekteydiler. Dengeyi bozmamak için hız kesmemek şarttı; iki taraf da durmadan hızlanıyor, biri diğeriyle aynı anda hareket etmek zorunda kaldığı için neredeyse hemen bıkkınlık baş gösteriyordu. Devamlı devinim halindeki bu sahne uzaklarda bir serap gibi gözden kayboluyordu...

Böyle muhteşem bir sahneyi resmetmemek düşünülemezdi. Atlarından inmeden, kâğıtlarını seyyar çizim tahtalarının üzerine koyarak çizmeye koyuldular. Derken bir de baktılar ki ortada kimseler kalmamış. Krause dostunun çizimine göz ucuyla baktı. Kara örtünün altında saklandığı yerden resim yapması Krause'yi şaşırtıyor ve endişelendiriyordu. İyi olup olmadığını sordu.

Gözleri hiç bu kadar iyi görmemişti. Şalın karanlığının derinliklerinde gözbebeği bir iğne deliği vazifesi görüyor, karşısındaki günlük güneşlik manzarayı doğrudan zihnine yansıtıyordu. Ayrıca ağrıkesicilerin aktif madde-

si olan afyon sütü tozunun sağladığı uyku hali sebebiyle saniyede on kez uyuyup uyanabiliyordu.

Derken kâğıtlarını çantalarına koyup atlarını yeniden dehlediler, ne de olsa bu sahne bir iştah açıcı sayılırdı. Vadiden çıktıklarında (acemi şansı sağ olsun) kuzey yönünde, kuşkusuz yakınlardaki korunmasız çiftliklerden birine doğru koşuşturan yüz kadar yerli gördüler. Tekrar durup bir süre çizim yaptılar; grup gözden kaybolana dek Rugendas beş sayfayı çizimle doldurmuştu bile. Tam yeniden yola çıkıyorlardı ki bir grup çiftçiyle karşılaştılar ve gördüklerini onlara aktardılar. *Au dessus de la melée*, yani çarpışmanın ötesinde kalmalarına rağmen işe yarıyorlardı.

Yalnız başlarına kalınca izlenimleri hakkında konuşa konuşa güneye doğru inmeye devam ettiler. Gözleri iyi gördüğü için şanslı sayılırlardı. Yerlilerle aralarına onları kurşun askerler gibi minicik görecek kadar mesafe koymaya mecburdular. Neyse ki ayrıntıları görebiliyorlardı, şiddetle retinalarına işleyen görüntüler büyütülerek kâğıda aktarılıyordu. Aslında isteseler küçük ayrıntıları es geçebilirlerdi. En çok ilgilerini çeken ayrıntılar geçicilik, rastlantının içindeki düzen, düzenin içindeki süratti. Yerliler-beyazlar savaşının resmedilme yöntemi ressamların ellerinde yeniden hayat buluyordu: yakınlık ve uzaklık arasında denge kurup bu dengeden olabildiğince faydalanmaya çalışıyorlardı.

Bir tepeyi aşarken yeniden bir hareketlenmeye denk geldiler; bu kez yerliler çaldıkları onlarca öküzü geride bırakarak keçilere dönmüş atlarıyla sarp bir kayalığın ötesine kaçmaya çalışıyorlar, çiftçiler de tüfeklerini hayvanların arasından yerlilerin üzerine boşaltıyorlardı. Tam tabloluk bir sahneydi. Kömür kalem kâğıdın üzerinde uçarcasına gidip gelmeye başladı. Güneş ışığını dimdik tepeden alan dağın yamaçlarında, tavuskuşunun kuyru-

ğu gibi aynı merkezden yarım ay şeklinde dağılan kaçış yolları göze çarpıyordu. Çizimi çok abartmamaya çalışıyordu; çünkü dikkat etmezse yerli binicilerin atları pegasuslara benzeyebilirdi. Yine de gerçekçi damarları sağlam olduğundan fazla zorlanmadılar; aceleyle çizim yaparken bir yandan da perspektifleri çözümlemeleri gereken durumlarda gerçekçilik tecrübeleri epey işlerine yarıyordu.

Yerliler gözden kaybolunca çiftçilerin neyle meşgul olduklarını görmek için çabucak olay yerine yaklaştılar. Atılan kurşunlar öküz sürüsüne isabet etmişti. Hayvanların bir kısmı telef olmuştu, geriye kalanlarsa apışıp kalmış, öylece dikiliyorlardı. Adamlar hayvanların kıçındaki damgalar konusunda tartışmaktaydı, damgaların bir kısmı okunmayacak haldeydi, yeni sütten kesilmiş öküzlerin bazılarınınsa damgası bile yoktu. Damgaların tartışma konusu olması Almanlara ilginç gelmişti; o güne kadar damgaları hep yoruma yer bırakmayan, anlamı belli işaretler olarak görmüşlerdi. Çiftçiler kaleden gelen birliklerin iki fersah ötedeki Mandıra'nın ağıllarında düşmanla karşı karşıya geldiğini söylediler. Almanlar bilgi için teşekkür edip yollarına devam ettiler.

Fakat yolun yarısında, bir dere geçidinde süregelen çarpışmayı resmetmek için tekrar, dördüncü kez, durmaları gerekti. Her yerin yerli kaynadığını düşünmeye başlamışlardı. Tıpkı koleksiyoncular gibi, ilgi duydukları şeyin azlığından değil fazlalığından yakınacak hale gelmişlerdi. Hinoğluhin yerlilerin araziye yayılma taktiğini adeta fazladan bir silah gibi kullandıkları aşikârdı.

Evlerde verilen davetler esnasında salondan yemek odasına, yatak odasından kütüphaneye, ütü odasından balkona, evin bütün odalarında oynaşmak için kuytuya çekilen ya da bira istemek için ev sahibini arayan şen şakrak, azıcık da alkollü konuklarla karşılaşmak gibi bir

şeydi bu. Tek farkı bu evin kapısı, penceresi ve duvarı olmamasıydı; havadan, mesafelerden, yankılardan, peyzajın renkleri ve biçimlerinden meydana geliyordu.

Şu dere evin banyosu olabilirdi. Yerliler yaklaşmak istedikçe uzaklaşıyorlar, beyazlar uzaklaşmak isteseler de (yerlileri silah sesleriyle adamakıllı korkutabilmek için) yaklaşmaya mecbur kalıyorlardı. Bu çelişkili ortam atları çılgına çeviriyordu, tepinip etrafa su sıçratıyor ya da binicileri aynı anda hem kaçmaya hem de kovalamaya girişirken hiçbir şey olmamış gibi başlarını eğip sakin sakin su içiyorlardı. Çarpışma sonsuz (ya da en azından cebirsel) bir esnekliğe sahipti ve Rugendas bu kez öncekilere nazaran daha yakında olduğundan kalemini oynattıkça ortaya gergin ve şişkin kaslar, savrulurken azametli omuzlara yapışan ıslak saçlar çıkıyordu... Karşısındaki cadı kazanından farksız sahneye dair bütün çizdikleri sonradan tuvale dökeceği resimler için malzemeydi; ama geçiciliğin de bir sınırı vardı. Kâğıda çalakalem gibi geçirildiği görülen, hacim sahibi her şey daha sonradan çalışma odasının sessizliğinde, çerçevenin bir ucundan öbür ucuna, bir yap boz gibi, geriye hiçbir beyaz boşluk bırakmadan, diğerlerinin arasına katılacaktı. Bu mecazlar abartılı değildi; çünkü insan kendini çizimin büyüsüne kaptırdı mı her şey, hava bile hacim kazanırdı. Fakat Rugendas için artık "çalışma odasının sessizliği" diye bir şey kalmamış, yerini korkunç eziyetler, uyuşturucular ve sanrılar almıştı.

Vahşiler araziye yıldız şeklinde dağılmış, aralarından dört-beş tanesi ressamların bulunduğu tepeciğe tırmanmaya başlamıştı. Krause tabancasını çekip havaya birkaç el ateş etti; Rugendas resme öyle dalmıştı ki önündeki kâğıda DAN DAN yazmakla yetindi. Yerliler ressamın siyahlara sarılı başından korkmuş olacaklardı ki tepenin eteklerinden düşe kalka uzaklaştılar. Ressamlar atlarının

su içtiği dereye indiler: Epey yol kat etmişlerdi ve şuydu buydu derken vakit öğlene yaklaşmıştı. Derenin sığlığında kalan adamlarla konuşmaya koyuldular. Adamlar kalenin askerleriydi: Mandıra'dan beri yerlileri kovalamışlardı, şimdiyse Mandıra'ya döneceklerdi. Birlikte gitmeye karar verdiler.

Karşılaştıkları diğer adamlar gibi, askerlerin de ressamın yüzünü örten maskeyi hiç garipsememiş olmaları Krause'nin merakını çelmişti. Aslında bunu doğal karşılamaları gayet mantıklıydı; çünkü böyle çetin koşullarda her şeyin serbest, her yolun mubah görülmesi normaldi. Normal koşullarda her şeyin bir açıklaması vardı, anormal koşullardaysa açıklamaların dahi açıklaması bulunurdu.

Anlaşılan Mandıra'da bir çarpışma gerçekleşmekteydi; askerler bir an evvel yola çıkmak için acele içindeydiler. Krause hazır derenin kıyısında serinlemişken ikisinin bir saatçik dinlenmelerini önerdi; dostunun aşırı uyarılmış hali ve bu halin bünyesinde yol açabileceği tahribat onu telaşlandırıyordu. Rugendas ise hiç oralı değildi; henüz başlamış bile sayılmadığını söylüyordu. Ellerini çabuk tutmalılardı, yapacak öyle çok şey vardı ki! Bu açıdan haksız sayılmazdı: henüz başlamamıştı, asla da başlamayacaktı.

Böylece askerlerle beraber yola koyuldular, askerler gençtendi ve sürekli başlarından geçen komik olayları anlatıp gülüşüyorlardı. Her şey zararsız görünüyordu. Bu da baskının bir parçası mıydı? Resmetmek gerekir miydi? Aniden dönüp o meşhur kana susamış yüzünü gösterme ihtimali vardı. Ama göstermese de fark etmezdi.

Mandıra'ya ulaşamadılar. Yolun yarısında Rugendas nöbet geçirmeye başladı, hem de ne nöbet... Eyerinde oturduğu yerde çığlık çığlığa kıvranmaya başlayınca askerleri bir telaş aldı. Krause mecburen onlara yola devam etmelerini, Rugendas'ın çaresine kendi başına baka-

bileceğini söyledi. Yakınlarda bir ağaçlık vardı, atlarını oraya sürdüler, zavallı Rugendas şapkasını sökercesine başından çıkarıp havaya fırlattı, ardından da şakaklarını yumruklamaya başladı. Askerler en çok siyah şalın altından çıkan acı çığlıklardan ürkmüşlerdi. Böyle sesler çıkarırken suratının nasıl şekillere girebileceğini gözlerinin önüne getirememişlerdi. İşin ilginci, Krause de aynı şeyi düşünüyordu. Saatlerdir dostunun yüzünü görmeden at sürmüş ve resim yapmış olmalarına karşın bu çığlıklar yüzünün artık asla düzelip eskisi gibi olmayacağını anlamasını sağlıyordu.

Ağaçların gölgesine gelince atlarından indiler. Rugendas çırpınmalar arasında, doz falan ayarlamadan ilaçlarının hepsini beraber yutuverdi ve uyuyakaldı. Yarım saat sonra uyandı, şiddetli bir sancısı yoktu ama öyle uyuşmuştu ki rüyada gibiydi. Gerçekle tek bağı, çarpışmaların yakınına gitmek için duyduğu dayanılmaz arzuydu. Gözünde baskınlar da bir sanrıdan farksız hale gelmişti. Artık eskisinden de daha fazla ihtiyaç duyduğu şalı başından çıkarmamış, Krause de yüzünü bir an olsun görmek için çıkarmasını istemeye cesaret edememişti. Örtünün ötesindekiler hakkında Krause'nin aklına acayip düşünceler gelmeye başlamıştı. Ne kadar uğraşsa da buna engel olamadı. Dostuna örtüyü düzeltmesi için yardım etmiş, eli değince kumaşın buz gibi olduğunu düşünmüştü.

Savaş fizyonomisi açısından Mandıra günün en verimli yeri olmuştu. Çarpışmayı saatler boyunca farklı açılardan öğleden sonraya dek resimlemişlerdi. Yerli alayının sonu gelmiyordu, savaşçılar alanda uzun süre kalmasalar da tekrar tekrar ortaya çıkıyorlardı. Resimler, Rugendas'ın kaleminden çoğalarak çıkıveriyordu. Zaten hep böyle olmamış mıydı? Yöntem gereği bitkilerin on dokuz aşamasını çizmeye başladığından beri, numara-

landırıp çoğalttığı çizimlerden elde edeceği gelir sayesinde doğayı resmetmeye devam edebileceğine inanmıştı. Ressamın algısı nöbetin etkisiyle paravan gibi katlanadursun, yerliler de kendilerince tarih yazıyorlardı.

Yerliler at üstünde inanılmaz hareketler sergiliyorlardı. Bu hareketler düşmana uzaktan korku salmaya yönelik bir sistemin parçasıydı. Sirk cambazlarını andırsalar da artlarından alkış yerine silah sesleri yükseliyordu. Yerçekimi yasaları hiç umurlarında değildi ve takdir edilmek gibi bir kaygı taşımıyorlardı; elbette hareketlerinin herhangi bir değeri yoktu. Rugendas bunları kâğıda aktarırken inandırıcı olabilmek adına gerçek dünyayla örtüşen, durgun bir anlatım tarzı benimsemişti. Bazılarınıysa olduğu gibi, inandırıcılıktan uzak, gerçek tuhaflıklarından kalıntılarla bezeli bırakmıştı; bu kalıntılar bir anlamda arkeolojik sayılırdı; çünkü onları gün yüzüne çıkarmak için ruhunun derinliklerinde hızlı bir kazı yapması gerekiyordu.

Büyük ağılların bağlandığı alçak binalardan meydana gelen bir tesis olan Mandıra'dan asker grupları uçarcasına fırlayıp silahlarını patır patır patlatıyorlardı; vahşilerin oluşturduğu çember bir anlığına dağılsa da çabucak geri toparlanıyordu. Dört bir yana dağılmış süt inekleri kara gölgeleri andırıyordu. Vahşi binicilerin dansları, aldıkları kadın rehineleri sergilemeye başladıklarında hayal gücü doruk noktasına ulaştı. Baskınları baskın yapan en tipik özelliklerden biriydi bu. Baskını zahmete değer kılan unsurlardan biri de hayvanların yanı sıra ele geçirilen kadınlardı. Aslında epey nadir görülür, beyazlar tarafından kendi yaptıklarını mazur gösteren bir mazeret olarak kullanılırdı. Mandıra'daki bu yerlilerin yakalamayı beceremedikleri kadın rehineler karşılarında şekilde şekle giriyor, kâh meydan okurcasına sıçrıyor kâh yalvarırcasına yerlere kapanıyorlardı.

Suyun kıyısından bayıra doğru bir grup vahşi tırmanmaktaydı, bir yandan da eğri mızraklarını havaya kaldırmış çığlıklar atıyorlardı: Geçir! Öldür! Aaa! İii! Aralarından sesi en çok çıkan bir tanesi atının ensesine attığı "rehinesi"ni muzaffer bir edayla kucaklamıştı. Elbette bu rehine gerçek değildi, aslında kadın kılığında girip kırıtan bir yerliydi; ama numara öyle bayağıydı ki yerliler bırakın başkalarını, dalga geçmeye dünden hazır kendi insanlarını bile kandıramadılar.

Derken, ya eğlence olsun diye ya da hareketin sembolik değerinden dolayı şakayı bir adım daha ileri götürdüler. Yerlilerden biri atıyla geçerken gerçekte beyaz bir buzağı olan başka bir "rehine"yi kapıp kucakladı ve komiklik olsun diye okşamaya başladı. Askerler daha da fazla ateş ettiler; galiba şakaya öfkelenmişlerdi, belki de öfkelenmemişlerdi. Yerli atıyla tekrar geçti, abartı artık doruğa çıkmıştı, bu seferki "rehine" sudan yeni çıktığı için hâlâ sırılsıklam ve pespembe, devasa bir somon balığıydı, yerli balığı atın ensesine yaslayıp güçlü kollarıyla kavramış, "onu çiftleşmeye götürüyorum" dercesine çığlıklar ve kahkahalar atmaktaydı.

Bütün bu sahneler gerçek dünyadan ziyade tablolara yaraşır nitelikteydi. Tablolarda böyle sahneleri hayal etmek, tasarlayıp yaratmak mümkündü; tablolarda her türlü taşkınlığa, tuhaflığa, tutarsızlığa izin vardı. Gerçek dünyadaysa olacakları önceden tasarlamak mümkün değildi. Mandıra'nın önünde gerçekleşen olaylarsa kara ineklerin memelerinden beslenircesine, kendi kendilerini tasarlayıp yaratıyorlardı.

Bunu bizzat hissettikten sonra kâğıda aktarmak mümkün değildi, stenografi teknikleri bile yetersiz kalırdı. Lakin aradaki mesafe sayesinde her şey bir tablo gibi görülüyor, her unsur resme dahil edilebiliyordu: yerliler, keşmekeş, Mandıra, askerler, çayır, silah atışları, çığlıklar,

vadinin genel görünüşü, dağlar, gökyüzü. Her şeyin nokta kadar çizilmesi gerekiyordu çünkü sonradan daha da küçültüleceklerdi.

Çember şeklinde dizili savaşçılar birbirlerinin üstünden saydam birer şelale gibi fışkırarak saldırıya geçiyor, bunun sonucunda sanatın temsilcisi tablolar ortaya çıkıyordu. Peyzajda küçücük figürler güneşin altında koşuşturmaktaydı. Elbette tabloda çok daha yakından görülebileceklerdi ama orada bile kum tanesi kadar olacaklardı; izleyici dilediği kadar yaklaşabilecek, mikroskopla bakar gibi bütün ayrıntıları görebilecekti. Yüz sene sonra "gerçeküstü" diye adlandırılacak, o zamanlardaysa "doğanın fizyonomisi" denen, bizimse kısaca yöntem deyip geçtiğimiz tuhaflık, ayrıntılarda kendini belli ediyordu.

Savaşçılar geçidi devam ediyordu. Hızları kâh artıyor kâh azalıyordu. Hiç yorulmayacaklardı sanki. Derken bütün askerler hep birden yüklenince yerliler dağlara doğru kaçıştılar. Bu ateşkese benzer durumu fırsat bilen dostlarımız Mandıra'ya girince içeride bir ölünün başında bekleyenleri gördüler. Mandıra'nın sağmacılarından biri sabahın ilk saatinde yerliler tarafından öldürülmüştü. Kadınlar vücut parçalarını tekrar bir araya getirmek zorunda kalmışlardı. Ortam kasvetliydi. Almanlar saygıda kusur etmeden birer eskiz çizmek için izin istediler. Suçluyu bulmanın hiç kolay olmayacağı yorumunda bulundular, böyle bir amaçları olup olmadığını bilmeden. Sonra labirenti andıran tesiste bir tur attılar, ardından öğle yemeği davetini kabul ettiler. Yemekte sadece ve sadece ızgara et vardı (yanında ekmek bile yoktu). "Yerli ızgara," deyip kahkahayı basmıştı ızgaranın başındaki asker. Ama dana etiydi, hem de yumuşacıktı ve tam kararında pişmişti. Öğleden sonra yapacak çok işleri olduğundan yanında içki yerine su içtiler. Herkes siesta için bir köşeye çekilince Krause'nin de Rugendas'ı

biraz uzanmaya ikna etmek için iyi bir bahanesi oldu. Kestirmek için suyun kıyısına gittiler.

Krause hayretler içindeydi. Dostunun bu ritme ayak uydurabileceğine başta inanmasa da onun devam etmeye, hem de yüzünü açmaksızın, ne kadar istekli olduğunu kendi gözleriyle görmekteydi. Yemek yerken (ki azıcık yemişti) yalnızca şalın çenesine denk gelen kısmını hafifçe kaldırmış, dostu çekinerek böyle yerken zorlanıp zorlanmadığını sorduğundaysa öğle güneşinin gözlerini keskin bir ustura gibi yaralayabileceğini söylemişti. Krause yakınlarda gerçekleştirdikleri gezilerinde, muhteşem güzellikteki günlerde, onun ağrı kesiciye yüklendiği günler de dahil, Rugendas'ı hiç bu kadar ihtiyatlı görmemişti. Bunun özel bir durum olduğu belliydi. Ne de olsa Rugendas gibi şık birinin kafasında yağ lekeleriyle kaplı bir örtüyle gezdiği nadiren görülürdü.

Tekrar afyon tozu sütünden içti ama bu kez uyumadı. Zifiri kara örtüsünün ardında uyanık kaldı ve Krause'yi de uyku tutmayınca çizimlerini gözden geçirip sohbete koyuldular. Ellerinde bol malzeme vardı ama çizimlerinin kalitesi ve sonradan girişecekleri yeniden inşa safhası hesaba katılınca işler değişiyordu. Yaptığı resimler teker teker incelendiğinde ortak amaçlarının tarihi öykülemler, tarihten sahneler meydana getirmek olduğu görülüyordu. Bu resimlerin baskınların genel tarihinin parçası olduğu doğruydu; ama bir yandan da medeniyetler arasındaki bitmek bilmez mücadeleden sadece birer kesittiler. Tarih kısımlara ayrılıyor, her kısmın içinde başka kısımlar inşa oluyordu. Bu inşayı kavrayabilmek için tek bir örnek akla gelir, ki o da hayli kusurlu olmasına karşın en azından bir fikir verebilir. Diyelim ki zeki mi zeki bir polis ölen bir kadının dul kalan kocasına araştırmasının sonuçlarını özetliyor olsun. Yaptığı çıkarımlar sayesinde cinayetin nasıl meydana geldiğini "yeniden

inşa edebildiğini" anlatıyor: tek eksiği katilin kimliği ama kalan her şeyi tutturmuş, katilin her adımını büyülü bir biçimde görmüş sanki. Asıl katil olan dul adam ise polisin zekâsını kabullenmek zorunda kalıyor; çünkü gerçekten de her şeyin polisin anlattığı gibi gerçekleştiğinin bilincinde; ama bir yandan da her şeyi bizzat görüp yaşayan tek tanık da, olayın baş kahramanı da kendisi olduğundan olanları polisin anlattıklarıyla bağdaştıramıyor. Bunun sebebi büyük ya da küçük hatalar ve yanlış ayrıntılar değil, olayların birbiriyle alakasız olması, tarihteki öyküler arasında ya da tarihle öykülem arasında, yaşanmış şeylerle yeniden inşa edilmiş şeyler arasında (her ne kadar yeniden inşa kusursuzluğa yaklaşsa da) uçurumlar var, ki doğrudan bakıldığında bunlar arasında herhangi bir ilişki görünmüyor; böylece kendi kendini masum olduğuna, kadını kendisinin öldürmediğine inandırıyor.

Göz önünde bulundurulması gereken diğer bir husussa, ki iki dost bu konuda hemfikirdi, yerlinin en küçük kısmına, örneğin bir ayak parmağına indirgense dahi yerli kalacağı ve bu kısımdan yola çıkarak yerlinin baştan aşağı yeniden inşa edilebileceğiydi; Almanların üzerinde kafa yordukları örnek başkaydı: taslağı oluşturan ayak parmağı ya da hücre değil, parmağın ya da hücrenin dış hatlarını çizen kurşunkalemin kâğıda sürtünmesiyle beliren çizgiyi örnek bellemişlerdi.

Krause'ye göre bütün bunlar neredeyse yukarıdaki masum katil örneği kadar şaşırtıcı bir sonuca çıkıyordu: yerlilerin telafi etme kaygısı duymadıkları, telafiden bağımsız oldukları sonucuna. Aslında bu kendisinin (ve başkalarının) eski bir fikriydi: Bu fikre göre ne kadar önemsiz, yaşlılığın dayattığı o zar zor fark edilen ufak tefek arazlar gibi ne kadar kaçınılmaz olursa olsun her fiziksel bozukluğun bir şekilde telafi edilmesi gerekiyor, bu da zekâ, akıl, tecrübe, yetenek, karar alabilme, insan

ilişkileri, güç, para konularına yatkınlık gibi şekillerde gerçekleşiyordu. İşte bu yüzden züppe Krause fiziksel üstünlüğüne, çekiciliğine, gençliğine bu kadar önem veriyordu; çünkü bu sayede başka şeylere sahip olma zorunluluğu ortadan kalkıyordu. Yine de, medeni bir insan olarak, telafi sisteminin dışında kalması mümkün değildi. Sanat dalları arasından seçtiği resim sayesinde temel gereksinimini karşılamış oluyordu. Bugüne kadar mutlak gördüğü ve onsuz yaşayamayacağını zannettiği temel gereksinimini... Oysa bugün burada yerlileri görmüş ve temel gereksinimine hiç saygı gösterilmediğine, tam tersi, onunla resimdeki cisimlerden farksızmış gibi dalga geçildiğine tanık olmuştu. Yerlilerin hiçbir şeyi telafi etmeye ihtiyaçları yoktu, şık ve havalı olmaya ihtiyaç duymadıkları için son derece kaba ve kırıcı olabiliyorlardı. Krause için ne önemli bir dersti bu!

Ama bunu der demez zavallı dostunun (halen şalın ardında gizlenen) yüzünün halini hatırladı ve söylediklerini farklı yorumlayabileceğini düşündü.

Çekinceleri gereksizdi; çünkü Rugendas hayallerin en derinine, yorumlanamazlığın derinliklerine dalmıştı. Bir anlamda, telafiden bağımsızlığın uç noktasına ulaşmayı asıl başaranın kendisi olduğu söylenebilirdi. Lakin bunun farkında değildi, umurunda da olmazdı.

Başarısının kanıtı, kendi (görünüşündeki ve algısındaki) değişimiyle girdiği sessiz diyalogda gördüğü şeylerdi, neleri gördüğü önemli değildi; "varlık" ile donanmışlardı, leş bir batakhanenin barına dizili ayyaşlar gibi; gözlerini boyası dökülen bir duvara, boş bir şişeye, bir pencerenin çerçevesine diken ve onun kaybolmuş iç huzurlarının hiçliğinden yükseldiğini gören ayyaşlar. Önemli olan ne olacakları değil, dedi estet, çelişkinin zirvesinde. Önemli olan ne oldukları!

Kendimden geçtiğim bu anların asıl benliğimi yan-

sıtmadığını söyleyecekler. N'olmuş yani? Demek ki keyfini çıkarmak lazım! Ressamın mutlu bir anıydı bu. Hangi ayyaşa sorsanız, yukarıdaki mecazdan devamla, bunu onaylayabilirdi. Ama her nedense, bir şeylere rağmen daha mutlu (ya da bir şeylere rağmen daha az mutlu, ki ikisi de aşağı yukarı aynı kapıya çıkar) olabilmek için insanın sadece normalken yapacağı şeyleri yapması gerekirdi. Örneğin para kazanırken çılgınlığa teğet geçen bir coşkuya erişmek için insanın son derece ayık olması gerekiyordu. Çelişkili, mantığa aykırı, garip bir durumdu bu, belki de telafi sisteminin o kadar da kolay anlamlandırılıp savunulamayacağının kanıtıydı.

Gerçeklik dahi "telafi sisteminden bağımsız" bir hale gelebilir. Bu noktada Mendoza'yı, şiirsel ehliyeti ne kadar suistimal etsek de, tropikal bölgeye dahil etmemizin mümkün olmadığını hatırlamak gerek. Humboldt yöntemini Maiquetía veya Macuto gibi yerlerde, tropikal kuşağın başkasına aktarılması imkânsız, hakiki hüznünün ortasında olgunlaştırmıştı. Günün ortasında bastıran gecenin, Macuto'nun etrafında dört dönen denizin, hep aynı kayanın üstünden suya atlayan şu çocukların; bu faydasız tekdüzeliğin ortasında... Çocukların amaçları neydi? Ne için yaşıyorlardı? Büyüyüp ilkel ve cahil birer varlığa, (üsttekiler gibi) suyu sıkılıp posası kalmış insan kalıntılarına dönüşmek için mi?

Öğleden sonra her şey gittikçe daha alışılmadık hale geldi. Hareketlilik Mandıra'yı tamamen terk ettiğinden Almanlar başka görüntüler yakalamak amacıyla gürültü ve dedikoduların rehberliğinde yola koyuldular. San Rafael vadisi kristal bir saraysa akarsuyun oluşturduğu altvadiler bu sarayın kanatları ve avlularıydı ve yerliler iyi saklanamamış sırlar gibi sarayın dolaplarından dışarı fırlıyorlardı. Sahneler birbiri ardına gerçekleşmesine rağmen kâğıda geçirilirken meydana gelen diğerleri tekrar

ilk baştaki sahneye dönüşüyordu. Peyzaj ise halen durağandı. Süregelen vahşet peyzajı etkilemeden bir ucundan girip öbür ucundan çıkıyordu.

Almanlar işlerine devam ediyorlardı. Baskına dair yeni izlenimler eskilerin yerini alıyordu. Gün ilerledikçe evrim geçirerek bilgiyi aracısız ve dolaysız, doğrudan algılamaya başladılar ama bu evrim tamamlanmadı. Bu zahmetli evrimin çıkış noktasının da hayli dolaylı olduğunu hesaba katmak gerek. Humboldt yöntemi dolaylılığa dayalı bir sistemdi: Fizyonominin temsili sanatçıyla doğa arasına konuyordu. Doğrudan algı, tanımı gereği ortadan kalkıyordu. Yine de, dolaylılığın çökmesi kaçınılmazdı; sadece ayrıntıları sıkı bir elekten geçiriyor olması değil, işaretleriyle dünyayı tersine çevirip özündeki bütün ilkellik ve yalınlığı tüm dünyanın anlamasına izin veren bir aşırılık içermesi yüzünden de. Sonuçta hayatta her gün karşılaşılan bir şeydir bu. İnsan başkalarıyla konuşup olan biteni öğrenmeye çalışır. Söylenenleri manalı bir sıraya sokmazsa hiçbir şey anlayamaz. Dünyada zihinsel aktiviteden daha kapalı ve dolaylı bir şey var mıdır? Bütün kapalılığına rağmen bu durum havada süzülen ve tek arzusu duyulmak olan dile yansır. İnsan sözcüklere girişince daha ne olduğunu anlamadan bir de bakar ki öbür tarafa geçmiş, başkasının düşünceleriyle karşı karşıya gelmiş. Aynı durum, *mutatis mutandis*, yani gerekli değişiklikler yapıldığı takdirde, ressamlarla görünen dünya arasında da görülür. Seyyah ressamın başına gelen de buydu. Dünyanın söyledikleri dünyanın kendisiydi.

Şimdiyse, amacı tamamlayabilmesi için, dünya birdenbire yerliler doğurmuştu. Telafi kavramından bağımsız aracılardı onlar. Gerçeklik, tıpkı bir romandaki gibi, burunlarının dibine kadar gelmişti. Tek eksik, sadece kendine değil, evrendeki her şeye de önderlik edebilecek bir

bilincin ortaya çıkmasıydı. Eksik de sayılmazdı çünkü geçirdiği krizlerin görevi tam da bu eksikliği doldurmaktı.

Akşam sabahın bir tekrarı ya da tersyüz edilmiş hali değildi. Tekrar, tekrarın beklentisinden ibaretti, tekrarın kendisinden değil. Lakin kriz süresince beklenti ortadan kalkardı. Uzun lafın kısası, olaylar birbiri ardına geldi, kendine has maceralar, keşifler, eserler içeren akşam sabahtan farklı sonuçlandı.

Sonunda Rugendas, kâğıdının üstüne devrildi ve beyni paramparça olmuşçasına öne yığıldı. Nefes alıp verişinin usanmadan indirip kaldırdığı kara örtünün ardından aciz iniltiler geliyordu. Kömür kalemiyle havada daireler çizerek Yıldırım'ın boynunun kenarından kaydı ve yere yıkıldı. Krause yardım etmek için aceleyle atından indi. Uzakta pembeli yeşilli heybetli bir çerçevenin içinde yerliler gözden kayboluyor, sivrisineklerin sırtına binmiş gibi minnacık görünüyorlardı.

Krause dostu ve ustası Rugendas'ın yıkkın bedenini acılar içindeki Meryem gibi kucaklamıştı, tepelerindeki yapraklar sonsuzluğa uzanan haleler gibiydi. Gökleri titreten gaddar gümbürtüler sessizliği köşeye sıkıştırıyordu. Hava kararıyordu. Epeydir kararmaktaydı.

Günün mucizevi bir biçimde uzayan son ışıklarıyla birlikte askerler ve çiftçiler günün çetelesini çıkarmak için kalede toplanmaya başlamışlardı. Atlar tükenmişti, binicileriyse başları eğik, hazin homurtularla aralarında konuşuyorlardı; herkes pudraya bulanmış gibi tepeden tırnağa toz içindeydi, kimileri yola serilmiş uyuyordu. Krause de gruplardan birine katıldı; afyon tozu sütü sayesinde uyuyakalan Rugendas'ı atının sırtına atmıştı, ressamın başı üzenginin hizasına kadar sarkmıştı ve üzengi her adımda başında tokmak gibi "çın" ediyordu. Başının halen şala sarılı olduğunu belirtmeden geçmeyelim. Kaleye vardıklarında güneş batmıştı ama gelmekle

iyi etmişlerdi; çünkü gece çökünce etraf zifiri karanlığa bürünmüştü.

Rugendas iki saat sonra uyandı, hali içler acısıydı. Bu müthiş gün boyunca sağlıkla hastalık arasındaki gidiş gelişleri onu perişan bırakmıştı. Derhal çalışmaya koyuldu. Lakin bu noktada hayli tuhaf bir şey oldu; şalı başından çıkarmadı çünkü başında olduğunu düpedüz unutmuştu. Kalenin toplantı odasındaydılar ve içerisi yalnızca bir çift mumla aydınlatıldığından devasa mekâna kasvetli bir alacakaranlık hakimdi. Zavallı ressam başında örtü varken hiçbir şey göremiyordu, öyle ki göremediğinin dahi farkında değildi. Görüşü gün boyunca öyle değişimler geçirmişti ki artık görse de görmese de fark etmiyordu aslında. Körlemesine hareketleri olağanüstü bir kıvraklık kazanmıştı ve kâğıtları karıştırma şekli Krause'nin dikkatini çekti. Sahneleri sıralamaya karar vermişti ve onları görmediğinden öyle hummalı bir biçimde karıştırıyordu ki tüm bedeni, harap haldeki sinirlerinin dayattığı malum sınırlamaların etkisiyle yerlilerin hareketlerini birebir tekrar etmeye başladı. Krause utancından yerinde duramadı ve bedensel bir ihtiyacını gidermesi gerekmişçesine dikkatleri üzerine çekmeden, dışarı çıktı. Askerlerle çiftçiler Krause'ye nazaran daha kaba olduklarından hayret dolu bakışlarını başı sarmalanmış bu çöpten adama diktiler. Bez parçasını çekip çıkararak sorunu çözüme bağlamak iki tarafın da aklına gelmiyordu: Rugendas'ın aklına gelmeme sebebi örtüyle gezmeye aşırı denecek düzeyde alışmasıydı; diğerleri içinse tam tersi geçerliydi; iki tarafın ortasında makul bir çözüm bulacak tek kişiyse biraz önce dışarı çıkmıştı.

Bu esnada Krause de kendi aydınlanmasını yaşamaktaydı. Bin türlü dertten bunalmış ve endişelere kapılmış halde dışarı çıktığında gecelerin en karasıyla kar-

şılaşmıştı. Etrafı hiç seçemese de görsel belleğindeki izler sayesinde ormanları ve dağları hissedebiliyordu, her yeri kaplayan karanlığın ortasına gömülü kara kütleler gibiydiler. Hazin düşüncelere dalarak bir süre zaman kavramını yitirmişti ki aniden her şeyi görebildiğini fark etti: dağlar, ağaçlar, yollar, rüyalara özgü perspektiflere sahip manzaralar... Bunları görüyor muydu yoksa düşünüyor muydu? Bakış denen o fizyonomi üstü mucizeyi düşündü, gözbebeği küçülürken beyninin açıldığı görüntüleri... Halbuki ortada mucize falan yoktu. Ay çıkmıştı, o kadar. En azından bu kadarını tutturabilmişti.

İçeridekiler de evlerine dönmek için ayın çıkmasını beklemekteydiler. Şapkalarını başlarına takıp dışarı çıkmaya başladılar. Etrafında konuşulanları aklının ucuyla dinlemekte olan Rugendas tam bu sırada düşüncelerini bütünleştirdi ve evvelki gece kaldıkları evin sahibini karşısında buldu; ressamı bizzat kendisi davet etmişti, derken adamın karısını hatırladı ve şalı, ardından ellerini başına götürdü, örtüyü yoklayıp yerinde olduğuna emin olduktan sonra düğümlerini çözmeye uğraşmadan sökercesine çekip çıkardı. Leş gibi yağa, tere ve toza bulanmış olduğunu hiç fark etmediği iğrenç örtüyü çiftçiye uzatırken bir yandan da kasılıp kalmış dilini döndürerek adamın karısına teşekkür etmeye çalışıyordu... Bütün gözler üstüne dikilmişti, bakışlarda şaşkınlık kadar korku da vardı. Çiftçinin ağzından sonunda cevap niyetine olumsuz anlamda bir homurtu çıktı, gözlerini halen ressamdan ayıramamıştı: Dilerse hanımefendiye örtüyü bizzat verip teşekkür edebileceğini, zaten geceyi geçirmek için birlikte çiftliğe döneceklerini zannettiğini söylemek istiyordu. Ama ucubenin ısrarı karşısında örtüyü alıp konuşmayı kesti, konuşarak bir yere varmayacağı zaten belliydi ve ressama öylece bakakaldı. Ne kadar da çirkindi! İğrenç örtüyü kabul etmek istememesinin asıl

sebebi içinden bilinçsizce yükselen, "keşke şalı hiç çıkarmasaydın" deme dürtüsüydü.

Hep beraber dışarı çıktıklarını görünce Krause ikisinin atlarını getirmeye gitti; o da sabah ayrıldıkları çiftliğe döneceklerini zannediyordu. İki hayvanı dizginleyip getirdiğinde dostunun maskesini çıkarmış olduğunu idrak etmekte biraz gecikti. Rugendas da, her ne kadar kendini göremese de, durumu kanıksamış gibiydi. Ay ışığı doğrudan yüzüne vuruyor, yüzü daha da iri ve korkunç görünüyordu. Bir an duraksadı. Adamlar atlarına binip ilerlemeye başlamışlardı. Krause dostunun koluna girmesinin gerekeceğini zannettiyse de Rugendas'ın kendi başına ayakta durabildiğini ve yüzü dışında hayli sağlam olduğunu fark etti. Yüzü adeta gecenin karanlığını dolduruyordu. Ay mı yüzünü aydınlatıyordu yoksa yüzü mü ayı?

Bunların hiç önemi yoktu, Rugendas'ın başka planları vardı. Dahası planlarını o gece için yaptığını açıklayarak Krause'yi hayrete düşürdü. İnanılmazdı ama çalışmaya devam etmek istiyordu. İyileşmek için aldığı ilaçlar ona zindelik bahşedip her şeye baştan başlamasını sağlıyorsa hastalığın ne önemi vardı ki? Baştan başlamak dünyanın en çok tekrarlanan işiydi. Gerçek anlamda Tekrar ancak başa dönerek yapılabilirdi. Sağlığı dolayısıyla tek bir çizgiye, başlangıcı ve sonu olmayan bir sürece hapsedilen kendisi değil, Krause'ydi aslında.

Krause Rugendas'ın dediklerini anlamadı. Yüzü söz söylemekten başka her şekle girmişti. Üstelik konuşacak vakitleri yoktu; çünkü ikisi yalnız başlarına, çiftliğe değil ormanın derinliklerine, patika ve geçitlerden, atlarının toynaklarını bronz ahtapotlar gibi takırdatarak güneye, bilinmeyene doğru, yüzlerinin doğrultusunda ilerlemeye başlamışlardı. Yere düşen gölgeleri zürafaların tepesine binmişler gibi uzun ve inceydi; kapkara olmalarına rağmen gözle seçilebiliyorlardı, adamların önünden gidi-

yor, habire daha farklı ve daha uzaktaki bir mekân tarafından çağrılıyor, gri karanlığın üstüne koyu karaltılar halinde sızıyorlardı. Atların ayak sesleri önleri sıra yankılanarak onlara engebelerin yerlerini belli ediyordu. Bu açıdan yarasalara benziyorlardı. Hatta benzemekle kalmıyor, yarasalara adeta sürtünüyorlardı, zira bulundukları tepeler yarasa kaynar, gececil hayvanlar bu saatlerde mağaralarından çıkarlardı. Yarasaların sürtündüğünü hissetmek az kişiye nasip olur çünkü bu hayvancıklar şaşmaz bir çarpışma önleme mekanizmasına sahiptirler. Lakin sürtünme demek çarpışma demek değildir ve yeterli hıza ulaşıldığında çarpışmadan sürtünmek mümkündür. Rugendas'ın başına da bu geldi. Karşı yönden gelen bir yarasa alnını okşayıp geçti. Her şey saniyenin yüzde birinde gerçekleşmişti; sürtünmeyi bir esintiyle veya hücrelerinden birinin sıradan bir hareketiyle karıştırabilirdi. Oysa zarafetin doğada hep bir açıklaması vardı. Burada bahsi geçen zarafet ise hem gerçekleşme mekanizması hem de isabet ettiği yer açısından müthişti, benzersizdi: O kadar hedefin arasında ede ede sinirleri altüst bir alna isabet etmişti. Bundan daha büyük bir zarafet, daha büyük bir incelik düşünülebilir miydi?

Kesitin bu son kısmında meydana gelenleri açıklamak diğerlerinden de güçtü. Ancak gerçekliğinden şüphe edemeyiz çünkü sanatçının daha sonradan kaleme aldığı mektuplarda belgelenmişti. Bu mektuplarda akrabalarından ve dostlarından, bilhassa da kız kardeşinden, kendisinin "cüretkârlık" tabir ettiği, halbuki düpedüz pervasızlık diye tanımlanabilecek kararından dolayı peşinen af dilemişti: Yakından gözlem ve çizimler yapmak ve gündüzden kalan eskizleri tamamlamak için gidip yerlileri yakından görmeye karar vermişti. Elbette sözleri bir parça hiciv içeriyordu. Neticede başına ne gelebilirdi ki? En fazla öldürülürdü. Bu önemsiz bir ayrıntıydı.

Yazıştığı kişiler bu sürecin sonucunda ortaya çıkan tabloları gördüklerinde, yani eserleri Avrupa'daki galeri ve müzelere vardığında Rugendas belki de çoktan ölmüş olacaktı. Sanatçı her an, sanatını ifa ederken de ölebilirdi. Onu devamlı kollamaya çalışmak biraz saçmaydı. Küçük ya da büyük fark etmez, herhangi bir kaza bir, bin ya da milyonlarca insanı tek seferde öldürebilirdi. Gece insanı öldürseydi güneş battıktan biraz sonra hepimiz ölürdük. Rugendas herkes gibi, hele başına gelenlerden sonra, "fazla bile yaşadım" diyebilirdi. Sanat ebedi olduğundan ölse de hiçbir şey kaybetmezdi.

Böylece atını ileri sürdü. Kaledeki askerlerin konuşmalarına kulak misafiri olmuştu; yerliler çarpışmalar bitince yakınlarda bir yerde kamp kuruyorlardı. Büyük mesafelere yayılan baskınlardan yorulunca ilk iş bu kampı kurarlardı, iki adım ötelerinde bir yerlerde olmalıydı.

Ya sahiden yakında olduklarından ya da atlarının hızı sayesinde kampa hemencecik vardılar. Kamp, hemen dibinde masa gibi düz, pembeli koca bir şist kayası olan bir şelalenin kenarındaydı ve yerliler bu kayanın üstünde yemeklerini yiyorlardı. Yaktıkları ateşlerin etrafına dizilmişlerdi. Bin kişi değildiler. Bu abartılı bir rakamdı. Yüz kişiydiler. Çaldıkları inekler bitişikteki çimenlikteydi, dağılmasınlar diye atlar da etraflarına dizilmişti. Yirmi kadar hayvanı kesip kaburgalarını ve sırtlarını pişirmişler, biraz evvel de yemeye başlamışlardı. Ucubeden farksız ressamın ışığa çıktığını gördüklerinde şaşırdıklarını söylemek hafif kalır. Gözlerine inanamamışlardı. Olacak şey değildi. Yerlilerin hepsi erkekti, aralarında kadın veya çocuk yoktu. Canları istese birkaç saat yürüyüp ganimetleriyle çadırlarına dönebilirlerdi. Fakat bu gece izinliydiler; baskını bahane ederek kadınlarını aç açına kaygılar içinde beklemeye bırakmışlardı. Karılarının yanında kafayı çekemedikleri ya da taşkınlık edemedikleri için değil, safi

arsızlıklarından, sırf kötülük olsun diye böyle yapıyorlardı. Çaldıkları şişeleri üst üste yığmış, içmeye yığının en tepesindeki halis And liköründen başlamışlardı. Ayın aydınlattığı bu suratı, tepeden tırnağa koca bir yüze dönüşen bu adamı gördüklerinde sarhoşlukları suçluluk hisleriyle birleşerek yüzlerindeki benzersiz dehşet ifadesine katılmıştı. Ne yaptığını görmüyorlardı bile: Tek gördükleri adamın kendisiydi. Nereden çıktığı hayatta akıllarına gelmezdi. Doğa fizyonomisinin temsili denen bir yöntemin varlığından, egzotik gravürlere aç bir piyasadan falan nasıl haberleri olacaktı ki? Resim sanatı diye bir şeyin var olduğunu bile bilmiyorlardı; kendilerinde olmadığından değil, zira muadili onlarda da vardı, yani olması lazımdı (olup olmadığını kendileri de bilmiyorlardı).

Böylece Rugendas en ufak bir çekince göstermeksizin ateşin çevresindekilere katıldı, Canson marka güzelim defterini açtı ve kömür kalemiyle kırmızı kalemini oynatmaya başladı. Yerlileri artık yakından görebiliyordu, bütün ayrıntılarıyla karşısındaydılar: ezilmiş sucuklara benzeyen koca dudakları, çekik gözleri, sekize benzer burunları, kirden katılaşmış saçları, boğalarınki gibi kapkalın boyunları. Her birini göz açıp kapayana kadar çiziveriyordu. Morfinin etkisi zayıfladıkça (yöntemi uygulama) hızı da artmıştı. Çayırlara düşen zincirleme yıldırımlar gibi bir surattan ötekine, bir yapraktan diğerine geçiyordu. Tabii bir de bunun yarattığı zihinsel aktivite vardı ki... Burada bir nevi parantez açmak gerek. Zihinsel aktiviteler yüz ifadeleri aracılığıyla görünür hale gelebilir. Rugendas'ın ise yüzünün sinirleri parçalandığı için beynindeki "temsil düzeni" hedefine ulaşmıyordu, daha doğrusu ulaşıyordu ama ulaşmasa daha iyi olurdu; çünkü sinapsları karmakarışık olduğundan ifadeleri şekilden şekle giriyordu. Yüzü aslında söylemek istemediği şeyler söylüyordu ama bundan kimsenin haberi yoktu, kendisi-

nin bile; çünkü kendi kendisini hiç görmüyordu; tam tersi, tek gördüğü yerlilerin yüzleriydi, onlar da kendilerince korkunçtu ama hepsi birbirine benziyordu. Rugendas'ın yüzüyse hiçbir şeye benzemiyordu. Kimsenin görmediği şeyleri, mesela üreme organlarının iç kısımlarını andırdığı söylenebilirdi. Ama onlarla da arasında biraz fark vardı, zaten öyle olmasaydı benzerlik kurmakta zorlanmazdık, daha ziyade kötü çizilmiş halleri gibiydi.

Kamp ateşlerinin alevleri karanlığı yalarcasına yükseliyor ve yerlilerin yüzlerini altın gibi ışıldatıyor, kıyıda köşede birer ayrıntıyı aydınlatıyor, üzerlerine ansızın gölgeler düşürüp hepsini gözden kaybediyor, donuk ifadeleri şenlendiriyor, apışık bakışlara hareket katıyordu. Yemeklerini yemeye başladılar; çünkü açlıkları dayanılacak gibi değildi, her hareketleri onları biraz daha masalsı kılıyor, sarhoşlukları her geçen dakika artıyordu. Baykuşlar ormanın derinliklerinde ötmeye başlayınca yerliler dehşet dolu bakışlarını önlerindeki kanlı etlerin ve oynak alevlerin oluşturduğu girdaplara diktiler. Alevin işveli ışığında yüz hatları kendilerine ait olmaktan çıkıyordu adeta. Yine de zamanla eski doğal hallerine kavuştular ve gözlerini Rugendas'tan, yüreğinden, yüzünden ayırmadan kendi aralarında yüksek sesle şakalaşmaya başladılar. Karşılarındaki ressam, uyanıkken gördükleri bu kâbusun ekseni, bunca zamandır yapılan baskınlarda en korkulan şeyin, karşı karşıya gelmenin vücut bulmuş haliydi. Rugendas ise resme öyle dalmıştı ki hiçbir şeyin farkında değildi. Resmin ve afyonun etkisiyle, vahşi gece yarısının ortasında, en ince ayrıntıları dahi otomatiğe bağlamışçasına kâğıda aktarıyordu. Yöntem, ellerinde hayat buluyordu. Biraz gerisinde, tüm vücudu gölgelerin arasına gizlenmiş halde dimdik nöbetteydi sadık dostu Krause.

Neredeyse bir hafta boyunca yükseklikten başları dönerek çizim yaptılar. Yolda bin türlü katırcıyla karşılaştılar, Mendozalı ve Şilili katırcılarla ilginç mi ilginç sohbetler ettiler. Papazlara ve Avrupalılara, hatta rehberlerinin kardeşlerine, amcalarına ve kayınbiraderlerine bile rastladılar. Ama yalnızlık duygusu çabucak geri geliyor, uzaklaşan insanların görüntüsü içlerini ilhamla dolduruyordu.

Alman ressam Johann Moritz Rugendas'ın Güney Amerika seyahatlerini kurguyla gerçek arasındaki meçhul çizgiyi iyice silikleştirerek aktaran *Seyyah Ressamın Yaşamından Bir Kesit*, sadece yerlilikle yabancılığın ve dostlukla yalnızlığın değil, sanatla bilimin ve yaratıcılıkla yöntemciliğin de kâh çekiştiği kâh cilveleştiği rengârenk bir roman.

Çağdaş Arjantin edebiyatının en çarpıcı ve üretken isimlerinden César Aira bu kez okuyucuyu And Dağları'nın karlı tepelerinden Arjantin'in engin düzlüklerine uzanan bir yolculuğa çıkararak Güney Amerika'nın gizemli zenginliklerini keşfetmeye çağırıyor; karanlığın peçesini kaldıran yıldırımlar gibi ışıltılı ilham perilerini keşfetmeye...

can

canyayinlari.com twitter.com/canyayinlari facebook.com/canyayinevi

ISBN: 978-975-07-1947-9

9 789750 719479